

บทที่ 5

กระบวนการเลี้ยงดูเด็กของคนในชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิม

กระบวนการเลี้ยงดูเด็กที่สัมพันธ์กับสุขภาพช่องปากเด็ก 0-3 ขวบ ในการศึกษานี้ได้ข้อมูลส่วนใหญ่มาจากกลุ่มตัวอย่าง 9 ครอบครัว เป็นไทยพุทธ 4 ครอบครัว และไทยมุสลิม 5 ครอบครัว นอกจากนั้นผู้วิจัยได้สัมภาษณ์บุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้มุมมองที่หลากหลายต่อกระบวนการเลี้ยงดูเด็กของคนในชุมชน เช่น ผู้บริหารโรงพยาบาลชุมชน หัวหน้าฝ่ายทันตสาธารณสุขของโรงพยาบาลชุมชน หัวหน้าสถานีอนามัย และผู้สูงอายุในชุมชน ตลอดจนได้สังเกตพฤติกรรมเด็กและพฤติกรรมการเลี้ยงดูเด็กของกลุ่มตัวอย่างเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูล กระบวนการเลี้ยงดูเด็กที่พบในการวิจัยนี้มีลักษณะดังนี้

1. การคลอดบุตรและการดูแลแม่หลังคลอด

ชาวบ้านสมัยก่อนทั้งคน ไทยพุทธและไทยมุสลิมคลอดลูกกับหมอดำแยะในหมู่บ้าน ลูกคลอดพอของมะลิวัลย์เล่าว่าในกลุ่มบ้านไทยพุทธมีหมอดำแยะคนหนึ่ง ชื่อ ป้ากลีบ เป็นที่รักของชาวบ้านมาก ช่วงทำบุญเดือนสิบจะมีคนเอาขนมไปให้มากมาย ป้ากลีบทำคลอดเก่ง สามารถคลำท้องแล้วบอกได้ว่าจะคลอดตอนไหน เช่น บอกว่า ตอนหัวค่ำยังไม่คลอด จะคลอดตอนหัวรุ่ง ก็คลอดตอนหัวรุ่งจริงๆ คนที่ตายทั้งกลมป้ากลีบก็เอาเด็กออกมาได้ แม้แต่วัวที่คลอดไม่ออกป้ากลีบก็ช่วยได้ สมัยที่ลูกปลอดแต่งงานกับป้าแดง (ภรรยา) คนบ่อน้ำส้มหรือที่ไหนๆมาคลอดกับป้ากลีบทั้งนั้น เนื่องจากสมัยนั้นยังไม่มีโรงพยาบาลเทพา พอคลอดเสร็จป้ากลีบจะให้กินยาสมุนไพร ซึ่งเป็นยาที่หาได้ตามบ้าน เช่น ต้นไม้ ใบไม้ รากไม้ ถ้ากินยาสมุนไพรของป้ากลีบแล้วจะไม่ค่อยปวดเมื่อย ไม่เจ็บไข้ คนไทยมุสลิมที่มาคลอดกับป้ากลีบก็มี ลูกปลอดบอกว่าป้าแดงคลอดลูกทุกคนกับป้ากลีบ เวลาไปหาสมุนไพรให้ป้าแดง ป้ากลีบจะเป็นคนพาไป ลูกจะเดินตามหลังแล้วป้ากลีบก็บอกให้ขุดดินนั้น ดินนี้ ลูกบอกว่าสมุนไพรที่ป้ากลีบใช้ทำยาที่เป็นต้นไม้ที่นำมาทำอาหารได้ เช่น ทำแกงเลียง สมุนไพรเหล่านี้ ได้แก่ ต้นสาวเหล้า ต้นสาวหยุด ต้นขลบนานา ดินหม้อข้าวแกงลิง เป็นต้น ตอนนี้อยู่ป้ากลีบเสียชีวิตแล้ว ลูกบอกว่าพอไม่มีป้ากลีบวัก็ตายไปหลายตัว เพราะไม่มีคนคอยช่วย ส่วนในกลุ่มไทยมุสลิมก็มีอดีตโตะบีแตะคนหนึ่ง ที่นอกจากทำคลอดแล้วยังสามารถช่วยเด็กที่คลอดออกมาแล้วช่องคลอดไม่เปิด ให้สามารถเปิดได้ด้วยการใช้คาถา

หลังจากคลอดลูกแล้วคนสมัยก่อนทั้งไทยพุทธและมุสลิมจะอยู่ไฟและใส่ก้อนเส้าประมาณ 5-40 วัน เพื่อให้ท้องยุบและมดลูกเข้าอู่เร็ว นอกจากนั้นหญิงคลอดใหม่ๆต้องอาบน้ำอุ่น โดยสามีจะเตรียมน้ำอุ่นไว้ให้ภรรยาอาบตอนอยู่ไฟ ใส่ก้อนเส้า ขยรรวงเล่าว่า เวลาแม่คนไหนคลอด คนในครอบครัวก็จะต้องหาไม้มาก่อไฟเพื่อให้แม่ลูกอ่อนนอนผิงไฟ ความเชื่ออย่างหนึ่งของคนไทยพุทธ คือ เมื่อแม่คลอดลูกใหม่ๆจะต้องเอาหมามาไปวางไว้ที่ใต้ถุนบริเวณที่เลือดตกลงไป เชื่อว่าจะช่วยไม่ให้เด็กเป็นพยาธิและไม่ให้เด็กชัก ส่วนวะ(ป้า)มุสลิมคนหนึ่งบอกว่า “หลังคลอดจะอยู่ไฟเดือนกว่า อยู่ไฟจนผิวหนังบริเวณหลังไหม้เกรียม ลอกออกเป็นแผ่นๆ หลังคลอดลูกทั้ง 4 คน วะอยู่ไฟครบทุกคน”

ปัจจุบันแม่สมัยใหม่ทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมนิยมไปคลอดลูกที่โรงพยาบาล เนื่องจากเป็นยุคสมัยที่มีความเจริญมากขึ้น มีโรงพยาบาล มีสถานอนามัย การเดินทางสะดวกขึ้น ที่โรงพยาบาลมีแพทย์ที่เป็นทั้งยามเจ็บป่วยของชาวบ้าน มียาแผนปัจจุบันที่เข้ามาแทนที่ยาสมุนไพร ส่วนใหญ่คนรุ่นใหม่ไปฝากท้องที่สถานอนามัยแล้วไปคลอดที่โรงพยาบาลเทพา บางคนก็ไปคลอดที่โรงพยาบาลใหญ่ๆ เช่น โรงพยาบาลยะลา โรงพยาบาลมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เพราะคาดหวังว่าจะได้รับบริการที่ดีกว่า ประกอบกับหมอด่าแยหมดไป หมอด่าแยไทยพุทธที่บริเวณ “ท่าออก” เสียชีวิตไปแล้วและไม่มีคนสืบทอด ส่วนโต๊ะบีเคตี “ในบ้าน” ยังมีชีวิตอยู่แต่ปัจจุบันไม่ได้ทำคลอดแล้ว

แม่หลังคลอดจะอยู่โรงพยาบาลประมาณ 2-3 วันก็กลับบ้านได้ การอยู่ไฟและใส่ก้อนเส้ายังคงมีอยู่บ้างความเชื่อเดียวกันกับที่คนรุ่นพ่อรุ่นแม่สั่งสอนกันมา และยังเชื่อว่าการอยู่ไฟช่วยให้ท้องยุบเร็ว ทำให้ไม่มีหน้าท้องอีกด้วย กรณีศึกษาทั้ง 9 คน มีเพียง 3 คนที่อยู่ไฟและใส่ก้อนเส้า คือ ฮายาตี คลอดลูกที่โรงพยาบาลเทพา แล้วกลับมาอยู่ไฟ ใส่ก้อนเส้าที่บ้าน จนครบ 40 วัน เช่นเดียวกับคอรียะ ส่วนมะลิวัลย์ คลอดลูกที่โรงพยาบาลเทพาเช่นกัน แล้วกลับมาอยู่ไฟ ใส่ก้อนเส้าที่บ้านเป็นเวลา 7 วัน คนที่อยู่ไฟและใส่ก้อนเส้า จะเป็นคนที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดความเชื่อมาจากแม่มาก เนื่องจากอยู่ยังในครอบครัวเดียวกับแม่ คือ ฮายาตี หรือแม่จะแยกมาเป็นครอบครัวเดี่ยวแล้วแต่ยังอยู่ในความดูแลของแม่อย่างใกล้ชิด คือ มะลิวัลย์ คอรียะนั้นแยกเป็นครอบครัวเดี่ยวเช่นกัน แต่เป็นคนที่ยึดถือในคำบอกเล่าของพ่อแม่ ส่วนคนอื่นๆ เช่น เขวากา เอมอร์ และจิตรา ไม่อยู่ไฟ ไม่ใส่ก้อนเส้า แต่ใช้กระเป๋าน้ำร้อนแทน เป็นกลุ่มที่แยกมาเป็นครอบครัวเดี่ยว แม้จะเชื่อในวิธีการปฏิบัติของคนสมัยก่อน แต่ชอบในความสะดวกมากกว่า เช่น เขวากาให้เหตุผลว่าถ้าอยู่ไฟต้องทำแคร่นอน การก่อไฟได้แคร่เป็นสิ่งที่ยุ่งยากลำบาก ซึ่งคล้ายกับเหตุผลของจิตราและเอมอร์ ส่วนไมมูเนาะนั้นแม่จะใส่ก้อนเส้า 10 วัน แต่ก็ไม่ชอบการใส่ก้อนเส้าสัก ไมมูเนาะได้ซื้อยามากินเองเพื่อให้มดลูกแห้ง และได้ให้เหตุผลว่าที่ใส่ก้อนเส้าเพียง 10 วัน เพราะรู้สึกว่ก้อนเส้ามันร้อนแล้วมาวางทับอยู่บนผ้าถุง รู้สึกเหม็นสาบตนเองจนทนไม่ได้

อาหารการกินหลังคลอด คนสมัยก่อนบอกว่าให้กินได้เฉพาะอาหารแห้งๆเท่านั้น เช่น ปลาช่อนแห้งปิ้งหรือย่าง ป้าเมียนบอกว่า หลังคลอดตนกินข้าวกับพริกไทยดำทำให้ละเอียดกินปลาช่อนแห้ง กินของแห้งๆเพื่อให้มดลูกแห้งเร็ว ป้าแดงบอกมะลิวัลย์ว่าหลังคลอดอย่ากิน “ของผิด” ขยรวง (ย่าของเอมอร) บอกว่าหลังเอมอรคลอดใหม่ๆ ตนบอกว่าอย่ากิน “ของแห้ง” (ของแสด) เช่น ปลาหม้อ หน่อไม้ ขนมหิน ส่วนอาหารที่กินได้ เช่น กุ้งแห้งดำกับพริกไทย แกลงเลียง ขยรวงบอกว่าที่ห้ามไม่ให้กินแกงต่างๆ เพราะแกงมีเครื่องปรุงหลายๆอย่าง อาจจะมีของต้องห้ามรวมอยู่ด้วย แต่ถ้าเป็นอาหารจำพวกปิ้งๆย่างๆ ไม่ต้องเสียวว่ามีอะไรปะปน พ่อแม่ของคอรี่ะก็บอกว่าอย่ากิน “ของเถ” (ของผิด ของห้าม หรือ ของเถ หมายถึงอาหารที่ห้ามกินหลังคลอด) ป้าแดงกับลุงปลอดบอกว่า ของผิดมีหลายอย่าง เช่น แมงดา ผักชี ต้นหอม ลูกขุ่นสุก ของเหล่านี้ถ้ากินเข้าไปจะให้โทษในภายหลัง เช่น นานๆไปจะปวดหัว มีนหัว ส่วนแมงดานั้น (หมายถึงแมงคานา) ถ้ากินเข้าไปจะตายทันที เรียกว่า “ตายคาปาก” เลย พ่อแม่ของคอรี่ะบอกว่า “ของเถ” เช่น พวกผัก ปลาหมึกกล้วย ปลาชะโด สาเหตุที่คอรี่ะไม่กล้ากินของเถเพราะบางคนกินเข้าไปแล้วมีอาการค้างแข็ง พาไปไม่ถึงโรงพยาบาลก็ตาย คอรี่ะคลอดลูกมาแล้วทั้งหมดสี่คน ไม่เคยกินของผิดหรือของห้ามเลย อาหารที่กินได้ คือ ข้าวคลุกกับพริกไทยป่น ปลากระบอกย่าง เช่นเดียวกับฮายาตีกินแต่ปลาช่อนแห้ง ไม่กินแกงต่างๆ แม่ของฮายาตีบอกว่าหลังคลอดหม้อดำแยมบอกให้กินของแห้งๆ ไม่ให้กินน้ำแกง เมื่อผ่านพ้น 40 วันไปแล้ว จึงกินอาหารอื่นๆได้ตามปกติ แม่รุ่นก่อนทุกคนไม่ว่าจะเป็นไทยพุทธหรือไทยมุสลิม ได้นำคำสอนเหล่านี้มาสั่งสอนลูกอีกทอดหนึ่ง

ในอดีตหลังจากเด็กคลอดมาแล้วหม้อดำแยมจะตัดสายสะดือเด็กด้วยไม้ไผ่คมๆ เพราะเชื่อว่าจะไม่ติดเชือบาดทะยัก สำหรับเด็กไทยพุทธเมื่อคลอดมาใหม่ๆยังไม่มียุติกรรมใดๆ ส่วนเด็กไทยมุสลิมพอคลอดเสร็จ อาบน้ำให้เด็กเสร็จเรียบร้อยจะมีพิธีกรรมแรก คือ การทำอะซานใส่หูเด็ก หรือชาวบ้านเรียกว่าการ “บัง” ถ้าเป็นเด็กผู้หญิงจะเรียกว่าทำ “อิกอมะฮฺ” เป็นการกล่าวคำภาษาอาหรับเพื่อเรียกขวัญ เรียกวิญญาณให้เด็ก เนื่องจากคนไทยมุสลิมมีความเชื่อว่าเด็กเกิดใหม่จิตใจยังบริสุทธิ์อยู่ การทำอะซานเป็นการเรียกจิตใจเด็กให้รับรู้ถึงจิตใจของอิสลาม การทำอิกอมะฮฺมีคำกล่าวเหมือนกับทำอะซาน เพียงแต่จะกล่าวแบบนุ่มนวลกว่า ส่วนการทำอะซานจะกล่าวแบบเข้มแข็ง เพราะทำให้เด็กผู้ชาย

เมื่อคลอดได้เจ็ดวันในสมัยก่อนทั้งคนไทยพุทธและไทยมุสลิมจะทำพิธีขึ้นเปลให้เด็ก และแม่ก็จะออกไฟ คือ เลิกอยู่ไฟ การทำพิธีขึ้นเปลจะเชิญหม้อดำแยมหรือคนที่รู้เรื่องนี้มาทำพิธีให้ มีการผูกค้าย ผูกกล้วยที่เปลเด็กและสวดมนต์คาถา หลังจากเด็กทำพิธีขึ้นเปลแล้วก็จะป้อนข้าวบดกับน้ำผึ้งหรือบดกับเกลือให้เด็กกินได้ ป้าจวง (ไทยพุทธ) บอกว่า “พอได้ลูกมา 7 วัน ก็ขึ้นเปลแล้วแหละเจ็ดวันนั้น” การขึ้นเปล เป็นพิธีที่บอกว่าแม่เริ่มทำงานได้แล้ว ให้แม่เอาลูกใส่เปลแม่จะได้หุงข้าว หรือทำงานเบาๆได้ ต่อมาเมื่อเด็กสายสะดือแห้ง เด็กหญิงมุสลิมจะต้องทำสุนัต

ทุกคน อติตโตะบิเศบอกว่า การทำสูหนัด คือ การใช้ปลายมีดเล็กๆหรือปลายเข็มสะกิดปลายตั้งเล็กๆของ อวัยเพศหญิง (คริตอริส) ให้พอเลือดออกเล็กน้อย อติตโตะบิเศบอกว่า “ให้เลือดออกมาพอแมลงวันกินอิม” (หมายถึงปริมาณเลือดพอเต็มท้องแมลงวัน ไม่ได้หมายความว่าให้แมลงวันมา กินเลือด) ส่วนพิธีสูหนัดของเด็กผู้ชายจะทำเมื่อเด็กอายุ 9-10 ปี โดยการขลิบหนังหุ้มปลายอวัยวะเพศ) การทำสูหนัดนี้ถือเป็นกฎอย่างหนึ่งของศาสนาอิสลามที่เด็กมุสลิมทุกคนต้องทำ หลังจากนั้นจะมีการพาเด็กลงข้างล่าง (สมัยก่อนบ้านมักเป็นบ้านยกพื้น มีใต้ถุน การพาเด็กลงข้างล่าง หมายถึงพาเด็กลงจากบ้านหรือลงจากเรือนนั่นเอง) ยาวรวงเล่าว่าการ พาเด็กลงข้างล่างก็ต้องเลือกวันที่เป็นมงคลเช่นกัน และแม่ต้องเป็นคนพาลูกลงข้างล่างด้วยตัวเอง

ปัจจุบันในส่วนของพิธีกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับหลักศาสนาอิสลามที่ยังคงทำอยู่ เช่น การกล่าวอะซาน และ การทำสูหนัด ถ้าเด็กมุสลิมคลอดที่โรงพยาบาลตรงกับแพทย์เวรที่เป็นไทยมุสลิม แพทย์จะทำอะซานให้ แต่ถ้าตรงกับแพทย์ชาวไทยพุทธก็ทำไม่ได้ พ่อแม่ต้องพามาทำที่บ้าน ส่วนการโกนผมไฟนั้น ลุงวันบอว่าตั้งแต่จำความได้ในหมู่บ้านนี้ ไม่ค่อยมีใครทำแล้ว เช่นเดียวกัน

2. การเลี้ยงดูเด็กโดยทั่วไปของคนในชุมชน

การศึกษาการเลี้ยงดูเด็กในภาพรวมโดยทั่วไปของคนในชุมชน เพื่อให้เห็นธรรมชาติของการเลี้ยงดูเด็กโดยทั่วไปของคนในชุมชน ซึ่งสามารถเชื่อมโยงไปสู่การเลี้ยงดูที่สัมพันธ์กับสุขภาพช่องปาก ในการศึกษาครั้งนี้ทั้งแม่ไทยพุทธและไทยมุสลิมบอกว่าเลี้ยงดู “แบบบ้านๆ” หรือเลี้ยงดู “แบบธรรมชาติ” หรือ “แบบลูกทุ่ง โดยแม่แต่ละคนให้ความหมายที่คล้ายคลึงกันว่าเป็นการเลี้ยงดูที่ไม่ฝักใฝ่ในเรื่องสุขอนามัยมากมายนัก ปล่อยให้ลูกเล่นตามพื้นดินพื้นทรายได้แต่การเลี้ยงดูตามธรรมชาตินี้ แม่ไทยมุสลิมจะปล่อยให้ลูกเล่นตามลำพังมากกว่าไทยพุทธ แต่แม่ไทยพุทธค่อนข้างจะห่วงลูก คือ ดูแลลูกให้อยู่ในสายตามากกว่า ในสายตาของแม่ไทยพุทธนั้นจึงมองว่าแม่ไทยมุสลิม “ละลูก” มากกว่า คือ ปล่อยให้ลูกตามลำพังมากเกินไป ขณะที่แม่ไทยมุสลิมคิดว่าเป็นการเลี้ยงดูแบบให้ลูกช่วยเหลือตัวเองได้ ลูกเล่นคนเดียวได้ อยู่คนเดียวได้ โดยไม่ร้องกวน แม่บางคนจึงปล่อยให้ลูกทำอะไรด้วยตนเองตั้งแต่อายุยังน้อย (2-3 ขวบ) เช่น เดินไปซื้ออาหารเข้ากินเอง อาบน้ำเอง กินข้าวเอง เป็นต้น ซึ่งธรรมชาติการเลี้ยงดูแบบนี้มีความสัมพันธ์กับการดูแลสุขภาพช่องปาก

3. กระบวนการเลี้ยงดูเด็กที่สัมพันธ์กับสุขภาพช่องปาก

กระบวนการเลี้ยงดูเด็กที่สัมพันธ์กับสุขภาพช่องปากนั้นมีความเกี่ยวข้องกับการให้นม อาหารเสริม อาหารว่างและอาหารมือหลักแก่เด็ก และการดูแลสุขภาพช่องปากเด็กเป็นอย่างมาก แม้ในชุมชนทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมมีกระบวนการเลี้ยงดูเด็กที่ไม่แตกต่างกันอย่างชัดเจน และมีเงื่อนไขหลายอย่างที่สัมพันธ์กับกระบวนการเลี้ยงดูเด็กของคนในชุมชน

3.1 การให้นม อาหารเสริม อาหารว่างและอาหารมือหลัก

การให้นม อาหารเสริม อาหารว่างและอาหารมือหลัก เป็นพฤติกรรมกรรมการเลี้ยงดูที่มีความสัมพันธ์อย่างมากต่อสุขภาพช่องปากของเด็กเล็ก

3.1.1 นมแม่

สมัยก่อนทั้งคนไทยพุทธและไทยมุสลิมเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ เนื่องจากไม่มีนมชนิดอื่น และคนเฒ่าคนแก่สอนมาว่าการให้ลูกกินนมแม่นั้นดีกว่าให้กินนมสัตว์ เพราะนมแม่เป็นเลือดเนื้อของแม่ จะทำให้ลูกมีความใกล้ชิดสนิทกับแม่ ลูกไม่ดื้อ รู้จักบุญคุณของแม่ เวลาที่ให้เด็กกินนมแม่ คือ กินได้ทุกเวลาที่ลูกร้อง และเวลาจะนอน ในวันหนึ่งๆให้ลูกกินนมแม่หลายครั้ง ขยายลาก เล่าว่าตนเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ไปไหนก็พาลูกไปด้วย ไปทำงานก็พาลูกไป ลูกหิวก็ให้ลูกกินนมในนา พักเที่ยงให้ลูกกินนม ส่วนป่าเมียน บอกว่าพอลูกคลอมาปั๊บก็ให้กินนมแม่ทันที ป่าแดง ป่าพริ้ง ขยายลาก ป่าจวง วะเหริยมและแม่ของฮาชาติ ทุกคนเลี้ยงลูกด้วยนมแม่

แม่ของฮาชาติ “เหมาะเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ทุกคน เพราะตอนที่แม่เลี้ยง
เหมาะมากะ(ก็)เลี้ยงกับนมแม่เพราะคำโบราณสอนว่าเด็ก
กินนมแม่ไม่ดื้อ”

ป่าจวง “มันเป็นเลือดเนื้อเรา เขาว่า เลือดเนื้อแม่ ถ้าว่ากินนมป้องกัน
มันเป็นเลือดเนื้อของสัตว์ ไม่ใช่เลือดเนื้อของแม่ คนเฒ่าคน
แก่เขาสอนมาพินนี้”

ขยายลาก “เขาว่ากินนมแม่แหละดี มันรู้จักบุญคุณพ่อแม่ กินนมป้องกัน
มันไม่รู้จักบุญคุณพ่อแม่ เขาว่า”

ป่าพริ้ง “เวลากินนมแม่ร้องปาด (เมื่อไหว)ก็ให้กิน ปานั่น (เมื่อนั้น)
หัวเช้า (ตอนเช้า) กินแล้ว นอนตื่นมากินต่อแล้วกะ(ก็)เล่น
แล้วกะกินหล่าว (อีก) แล้วกะนอนต่อ ไม่นอนกะเล่น
พอร้องก็ให้กินนมหล่าว กินนมแม่วันหนึ่งหลายหน
หวางอิ (กว่าจะ) มีดคำ”

ป่าแดง “เลี้ยงนมแม่กับนมขวด เลี้ยงนมแม่ไม่โรคา”

เมื่อก่อนแม่จะให้ลูกกินนมแม่จนลูกอายุ 1-3 ปี โดยไม่มีกำหนดกฎเกณฑ์ที่แน่นอนว่าจะให้ลูกหย่านมเมื่อไหร่ ขึ้นอยู่กับแม่แต่ละคนและลูกแต่ละคนด้วย แม่แต่ละคนให้ลูกหย่านมเมื่ออายุต่างกันและลูกแต่ละคนในแม่เดียวกันอาจจะหย่านมตอนอายุต่าง ๆ กันด้วย การที่แม่ในสมัยก่อนสามารถเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ได้นานเพราะไม่ต้องเร่งรีบเรื่องทำมาหากินเหมือนในสมัยปัจจุบัน และ สำหรับหลักศาสนาอิสลามนั้นมีการกล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า “...และแม่ต้องให้ลูกของนางดื่มนมสองปีเต็ม สำหรับผู้ประสงค์จะให้การคัมมนจนครบ (กำหนด) แต่จะให้หย่านมก่อน 2 ปี ก็ได้” หรือ “...และการอุ้มครรภ์และการหย่านมของเขา (รวมเป็นเวลาอย่างมากที่สุด) สามสิบเดือน”⁴⁴ แม้ว่าแม่ที่เป็นไทยมุสลิมนั้นบางคนพอจะทราบเกี่ยวกับหลักคำสอนดังกล่าว แต่ไม่มีแม่คนใดให้เหตุผลที่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่นานถึง 2-3 ปี ว่าเพราะปฏิบัติตามหลักคำสอนทางศาสนา เหตุผลของแม่ไทยมุสลิมในชุมชนนี้ คือ เพราะปฏิบัติตามต่อกันมา

แม่ของฮายาตีเป็นผู้หญิงที่พอจะมีความรู้ทางศาสนาอิสลามที่ดีกว่าคนอื่นๆ ในหมู่บ้าน ในตอนคำแม่ของฮายาตีจะสอนหนังสือและสอนหลักศาสนาให้แก่เด็กในหมู่บ้าน แม่ของฮายาตีบอกว่าท่านบิฮอนเกี่ยวกับการให้นมแม่ไว้ว่าควรให้นมแม่ลูกจนครบ 3 ปี คนหย่านมลูกเมื่อลูกอายุ 25 เดือน โดยให้เหตุผลว่าเพราะลูกฟันงอกเต็มปากแล้ว เวลาให้ลูกกินนมจะรู้สึกแปลกๆ จึงไม่ให้กิน หลังหย่านมแม่ของฮายาตีให้ลูกกินโอวัลติน โดยใส่โอวัลตินประมาณ 1 ช้อนโต๊ะ น้ำตาลทราย 1 ช้อนชา (ไม่ใส่นม) ผสมน้ำอุ่น พอลูกขอกินนมแม่ ก็ชงโอวัลตินให้ ทำอย่างนี้ให้ลูกกินอยู่ประมาณ 2 เดือน ลูกก็หยุดกินโอวัลตินไปเอง ช่วงนั้นลูกอยู่ในวัยที่กำลังเล่นซน พอลูกกลับมาบ้านก็ให้กินขนม เพราะลูกขอขนมกินได้แล้ว ะหรีย์มบอกว่าตนมีลูก 4 คน ให้กินนมแม่จนลูกอายุ 3 ขวบทุกคน ไม่ได้หย่านม ให้กินจนลูกเลิกกินไปเอง ส่วนป้าจวงเล่าว่าตนมีลูก 6 คน ให้กินนมแม่ทั้ง 6 คน ถ้าไม่ท้องคนต่อไปก็ให้กินนมแม่ไปเรื่อยๆ ป้าจวงหย่านมลูกบางคนตอนอายุ 3 ปี หรือบางคนก็ปีครึ่ง แล้วแต่ลูกจะกินหรือไม่กิน แต่ถ้าท้องคนต่อไปหรือต้องไปรับจ้างกรีดยางก็จะหย่านมและให้ลูกกินนมชันทหวานแทนจนกระทั่งลูกเลิกกินไปเอง ป้าจวงจะให้ลูกกินนมชันทหวานวันละไม่กี่ครั้ง เพราะพยายามป้อนข้าวให้ลูกอ้ม ส่วนป้าพริ้งบอกว่า ให้ลูกกินนมแม่จนกระทั่งเดินได้ พุดได้ชัดก็ยังไม่ให้กินอย่างน้อยวันละหนึ่งครั้ง เมาะ ไทยมุสลิมเล่าว่ามีลูกทั้งหมด 4 คน ให้ลูกกินนมแม่จนถึงอายุครบ 3 ปี ทุกคน ไม่ได้หย่านม ให้กินจนลูกเลิกกินไปเอง

คนรุ่นก่อนทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมมีความเชื่อว่า “นมข้างขวาเป็นเชื้อ (เป็นเนื้อ) นมข้างซ้ายเป็นน้ำ” เพราะสังเกตว่าน้ำนมที่ออกจากนมข้างขวาจะข้นกว่าน้ำนมที่ออกจากนมข้างซ้าย เวลาให้เด็กกินนมจึงให้เด็กกินนมข้างขวาก่อน คือ กินเชื้อมาก่อน แล้วค่อยกินข้างซ้ายที่ถือว่าเป็นน้ำตามหลัง ดังนั้นเด็กกินนมแม่ก็ไม่ต้องคั้นน้ำอีก เพราะเชื่อว่าเด็กได้กินครบทั้งแล้วเนื้อและน้ำตามความเชื่อดังกล่าว ป้าแดงกับป้าพริ้งผู้สูงอายุไทยพุทธเล่าว่า สมัยก่อนตอนที่ยังจะมีการ

ตีกลองหรือตีระฆังที่วัดเป็นสัญญาณเตือนผู้ใหญ่ให้เอาน้ำให้เด็กดื่ม จึงทำตามที่คนเฒ่าคนแก่สั่งสอนกันมา คือจะให้เด็กดื่มน้ำตอนเที่ยง แต่แม้ว่าไม่ใช่ตอนเที่ยงก็ให้เด็กดื่มน้ำด้วยเพราะคิดว่าถ้าเด็กหิวน้ำ เด็กยังขอน้ำดื่มเองไม่ได้ ตนจึงใช้วิธีสังเกตุว่าถ้าเด็กทำท่าอแงก็จะเอาน้ำให้ดื่ม

ป้าแดง “เห็นเขาว่า คนแต่แรกเขาว่า (ที่วัด) ตีระฆังเป๊งๆ เที่ยงให้เด็กกินน้ำ”

ป้าพริ้ง “พอวันเที่ยงเขาว่าตีกลองที่องๆ พอวันเที่ยงตีสิบสองตีกลองที่องๆ ให้เด็กกินน้ำ คนแต่แรกเขาว่าพันนั้น กลองวัด คนแต่แรกที่อยู่แค่ๆวัด”

ป้าพริ้ง “ให้กินทั้งซ้ายทั้งขวา... เยื่ออยู่ข้างขวา น้ำอยู่ข้างซ้าย... กินข้างขวาแหละก่อน กินเยื่อก่อน”

ป้าพริ้ง “เด็กทุกวันนี้ทั้งนมทั้งน้ำพร้อมเข้ากันเลย พอว่ากินนมเสร็จถึงให้กินน้ำจะ ถึงกินนมเราจะเหมือน เรากินเยื่อเสร็จแล้วถึงกินน้ำจะ”

จะเห็นได้ว่าแม่ในสมัยก่อนไม่มีความรู้ว่หลังจากเด็กดื่มนมควรดื่มน้ำตามเพื่อช่วยชะล้างคราบนมในปากแต่อย่างใด แต่เป็นไปตามความเชื่อที่ว่าเด็กก็เหมือนผู้ใหญ่ กินข้าวแล้วต้องกินน้ำ นมข้างขวาเปรียบเสมือนข้าว (เยื่อ หรือ เนื้อ) นมข้างซ้ายเปรียบเสมือนน้ำ เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูในอดีตจึงไม่ได้ดื่มน้ำตามหลังดื่มนมแม่

การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ยังเป็นสิ่งที่แม่ยุคปัจจุบันเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดี ส่งผลให้คำแนะนำการแนะนำให้เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของเจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลได้รับการปฏิบัติโดยไม่มีข้อปฏิเสธ เพราะเป็นคำแนะนำที่สอดคล้องกับความเชื่อของชาวบ้านที่ได้รับถ่ายทอดมาจากแม่ในอดีต เช่น มะลิวัลย์ ให้ลูกกินนมแม่หลังคลอด เพราะเชื่อว่านมแม่เป็นสิ่งที่ดี มีประโยชน์ ลูกที่กินนมแม่จะไม่ค่อยเจ็บป่วย ไม่สบาย มะลิวัลย์ ให้ให้เหตุผลว่า การกินนมแม่มีผลดีกับลูก คือ ไม่มีโรคต่างๆ แต่ตนไม่ทราบว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น นอกจากนั้นแม่ในสมัยปัจจุบันส่วนใหญ่ก็ยังเชื่อว่าลูกกินนมแม่จะไม่ดี เชื่อฟังพ่อแม่ มีแม่เพียงคนเดียวเท่านั้นที่ไม่เชื่อว่าลูกกินนมแม่จะไม่ดี เชื่อฟังพ่อแม่ (1 ใน 9 คน ของกรณีศึกษา) คือ เอมอร บอกว่า ตนไม่เชื่อว่าลูกกินนมแม่แล้วจะไม่ดี เพราะลูกคนโตก็เลี้ยงด้วยนมแม่เหมือนกัน แต่คือมาก ส่วนไมมูเนาะเป็นคนเดียวที่ให้เหตุผลของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ที่แตกต่างจากคนอื่น ไมมูเนาะบอกว่าเลี้ยงด้วยนมแม่เพราะนมแม่ประหยัดที่สุด ไม่ต้องซื้อนมอีก ความเชื่อเรื่องนมข้างขวาเป็นเนื้อ ข้างซ้ายเป็นน้ำก็ยังมีอยู่ในปัจจุบันทั้งคนไทยพุทธและคนไทยมุสลิม เช่น มะลิวัลย์ รอชียะ ฮายาดี และไมมูเนาะ

คำนิยาม “ปล่อยลีลิบ” เป็นคำนิยามที่มีผลต่อระยะเวลาการให้นมแม่ โดยเฉพาะแม่กลุ่มไทยพุทธ ในปัจจุบัน ที่ให้ลูกกินนมแม่เป็นระยะเวลาสั้นกว่าแม่ไทยมุสลิม คำนิยามของการ

เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ที่เด่นชัดในปัจจุบัน คือ ควรให้ลูกกินนมแม่อย่างน้อย 40 วัน เนื่องจากระยะหลังคลอด 40 วัน เป็นระยะที่แม่เริ่มทำงานได้ เพราะตอนนั้นแม่จะออกไฟแล้ว (เลิกอยู่ไฟ ใ้ก่อนแล้ว) แม่ไทยพุทธจะเริ่มไปสวนยางและให้ลูกกินนมผสมแทนนมแม่ ชาวบ้านเรียกระยะหลัง 40 วันหลังคลอดว่า “ปล่อยสี่สิบ” คำนิยม “ปล่อยสี่สิบ” นี้ มีในคนไทยมุสลิมด้วยเช่นกัน แต่คนไทยมุสลิมไม่ได้ให้ลูกหยุดกินนมแม่ไปเลยเหมือนคนไทยพุทธ ยังคงให้ลูกกินนมแม่เป็นหลัก และให้กินนมผสมเฉพาะเวลาที่แม่ไม่อยู่เท่านั้น เช่น เวลาที่ ไปสวนยางหรือไปทำธุระนอกบ้าน ตัวอย่างแม่ไทยพุทธ เช่น มะลิวัลย์ให้ลูกกินนมแม่ 40 วัน เพราะต้องไปกรีดยาง จิตราให้ลูกกินนมแม่ 1 เดือน หลังหย่านมแม่ก็เปลี่ยนเป็นนมผสม ที่ทำเช่นนี้เพราะจะได้ไปช่วยสามีทำงานเร็วๆ การให้ลูกกินนมขวดสามารถฝากลูกไว้กับแม่สามีได้ แต่ถ้าให้ลูกกินนมแม่ สามีต้องทำงานเหนื่อยอยู่คนเดียวเพราะตนไปช่วยทำงานไม่ได้ เนื่องจากต้องให้นมลูก ยาวภาให้ลูกกินนมแม่เพียง 20 วัน โดยให้เหตุผลว่าตนทราบว่าหมอแนะนำว่าควรให้ลูกกินนมแม่ 3 เดือน แต่ตนต้องรีบไปกรีดยางหลังคลอดได้ 40 วัน จึงหัดให้ลูกกินนมขวดก่อน เพราะกลัวว่าถ้าให้นมแม่ร่วมกับนมขวด ลูกจะกินแต่นมแม่อย่างเดียว ไม่ยอมกินนมขวด ตนกลัวจะไม่ได้ไปทำงาน ถ้าหากตนเองไม่ต้องไปกรีดยางก็จะให้ลูกกินนมแม่จนลูกเลิกกินไปเอง คือ ให้กินจนอายุประมาณ 2 ขวบ ในการศึกษานี้มีแม่ไทยพุทธเพียงคนเดียวที่ให้ลูกกินนมแม่จนถึง 3 ขวบ คือ เอมอร ตอนแรกคลอดนั้นเอมอรให้ลูกกินนมแม่ทันที แต่นานนมเอมอรมีน้อยจึงให้ลูกกินนมผสม (นมดูเม็กซ์) ควบคู่ไปด้วย กินได้ประมาณ 3 เดือน ลูกก็เลิกกินนมผสมแล้วกินแต่นมแม่อย่างเดียว เอมอรก็เลยให้ลูกกินนมแม่มาจนถึง 3 ขวบ ซึ่งคล้ายกับแม่ไทยมุสลิมส่วนใหญ่ที่ให้ลูกกินนมแม่ไปจนกว่าลูกจะเลิกกินไปเอง และให้กินนมผสมเฉพาะเวลาที่แม่ไม่อยู่บ้านเท่านั้น เช่น ไมมูเนาะ ตอนนี้ลูกอายุ 2 ขวบ ก็ยังให้กินนมแม่อยู่และจะให้กินจนลูกเลิกกินไปเอง ไมมูเนาะเล่าว่าก่อนหน้านี้เคยลองชงนมผสมให้ลูกกินแต่ลูกไม่ยอมกิน จึงให้กินนมแม่อย่างเดียวมาตลอดจนถึงปัจจุบัน ไมมูเนาะบอกว่าถ้าลูกกินนมขวดจะให้กินนมแม่เพียงปีเดียว คอริยะนั้นลูกอายุ 1 ปี 6 เดือน ยังกินนมแม่อยู่ และให้กินนมผสมเวลาที่ตนออกจากบ้านไปทำงาน เช่น ไปสวนยาง ไปค้าขาย ส่วนรอซียะลูกอายุ 11 เดือน ก็ยังกินนมแม่เป็นหลัก และกินนมผสมเวลาแม่ไม่อยู่เช่นเดียวกัน มีแม่ไทยมุสลิมเพียงคนเดียวที่ไม่ได้เลี้ยงลูกด้วยนมแม่เพราะมีเหตุผลที่แตกต่างจากคนอื่นๆ คือ รุสนา เหตุผลของรุสนา คือ หัวนมแห้งน้ำลายลูก ถ้าลูกดูดนม หัวนมจะเป็นแผล ซึ่งเมื่อตอนเลี้ยงลูกคนก่อนๆก็มีอาการแบบนี้เช่นเดียวกันรุสนาจึงเลี้ยงลูกทุกคนด้วยนมผสม

จะเห็นได้ว่าความเคร่งครัดตามหลักคำสอนของนบีมุฮัมมัดเกี่ยวกับนมแม่ของแม่ไทยมุสลิม ได้ถูกปรับเปลี่ยนไปตามความจำเป็นด้านวิถีชีวิต สถานะทางเศรษฐกิจและสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปในทิศทางที่ผู้หญิงมีบทบาทในการทำมาหากินหาเลี้ยงครอบครัวเพิ่มขึ้น ผู้หญิงจึงไม่สามารถให้ลูกกินนมแม่จนถึง 2-3 ปี ได้ อีกทั้งบริบทของสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ความ

ทันสมัยมากขึ้น เช่น มีนมผสมเป็นทางเลือกที่เอื้อให้แม่สามารถให้ลูกกินนมผสมและไปทำงานได้เร็วขึ้น แต่การที่แม่ไทยมุสลิมยังคงให้นมแม่นานกว่าแม่ไทยพุทธ เป็นเพราะอิทธิพลของคำสอนของหลักศาสนายังมีผลอยู่บ้าง เพียงแต่ไม่ได้แสดงออกเด่นชัดว่าทำตามคำสอนของท่านบี แต่เป็นการปฏิบัติที่สืบทอดกันมาจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนรุ่นหนึ่งมากกว่า ส่วนกลุ่มไทยพุทธนั้น ไม่มีหลักคำสอนทางศาสนาที่กำหนดว่าต้องให้นมแม่นานเป็นระยะเวลาเท่าใด แต่มีคำนิยาม “ปล่อยลีลิบ” ที่เสริมให้แม่ให้นมแม่ในระยะเวลาสั้นกว่าที่ควรจะเป็น คือ ในทางการแพทย์แนะนำว่าเด็กควรกินนมแม่เป็นระยะ 6 เดือน เพราะนมแม่มีสารอาหารครบถ้วน เพียงพอต่อความต้องการของเด็ก โดยไม่ต้องให้อาหารเสริมใดๆแก่เด็กในช่วงนี้⁵¹ แต่ผลของคำนิยามดังกล่าวทำให้แม่ไทยพุทธให้นมลูกเพียง 30-40 วันเท่านั้น

แบบแผนการให้นมแม่ของไทยพุทธและไทยมุสลิมก็ยังคงเหมือนในสมัยก่อนคือให้กินไม่เป็นเวลา ลูกหิวเมื่อไหร่ให้กินเมื่อนั้น ฮายาดีก็ให้ลูกกินนมแม่วันละหลายครั้ง ห่างกันครั้งละประมาณ 2-3 ชั่วโมง รอหิวให้ลูกกินนมแม่วันละหลายครั้ง หิวเมื่อไหร่ให้กินเมื่อนั้น ห่างกันครั้งละประมาณ 1-2 ชั่วโมง กลางวันประมาณ 6-7 ครั้ง กลางคืนให้กิน 2 ครั้ง มะลิวัลย์ก็ให้ลูกกินนมทุกครั้งที่ถูกหิว กลางวันอาบน้ำเสร็จก็อุ้มให้กินนม พอหลับก็วางบนที่นอน ตื่นมาหิวก็ให้กินอีก ส่วนเอมอรบอกว่าบอกไม่ถูกว่ากินวันละกี่ครั้ง กลางคืนก็กินหลายครั้ง ดังที่เอมอรบอกว่า “วันหนึ่งบอกไม่ถูก (หัวเราะ) กินหลายหนวันหนึ่ง กลางคืนกะกิน กลางคืนพอตื่นมากะดูด ตื่นมากะดูด ...เป็นเวลาหรือ? ไม่ ไม่กะ(กำหนด) ร้องกะดูด ร้องกะให้กิน” จิตราคิดว่าเด็กกินนมแม่แล้วไม่ต้องให้กินน้ำตามก็ได้ เพราะเวลาเด็กหลับคานนมแม่นั้นนมแม่จะไม่ไหลออกมาอีก ขณะที่ถ้าเด็กหลับคานนมขวิดนั้น นมที่เหลือในขวิดจะไหลเข้าปากเด็กได้อีกเรื่อยๆ แม่จึงให้ความสำคัญกับการให้ลูกกินน้ำตามหลังกินนมขวิดมากกว่าการเลี้ยงด้วยนมแม่ ส่วนไมมูเนาะนั้นหลังกินนมแม่ทุกครั้งไม่เคยให้ลูกดื่มน้ำตามเพราะลูกมักจะหลับคานนมไปก่อน คอริยะก็ไม่ได้ให้ลูกดื่มน้ำตามหลังกินนมแม่และนมผสม คอริยะบอกว่าที่ไม่ให้ลูก ดื่มน้ำเพราะลูกไม่ขอน้ำกิน เนื่องจากลูกเป็นเด็กที่ดื่มน้ำน้อย บางวันทั้งวันแทบจะไม่ขอน้ำดื่มเลย

การไม่ให้เด็กดื่มน้ำตามหลังกินนมแม่ของแม่ไทยพุทธไม่มีผลต่อการเกิดโรคฟันผุในเด็กเล็ก เพราะช่วงเวลาการให้นมแม่นั้นเป็นช่วงที่เด็กมีอายุไม่เกิน 40 วัน แต่สำหรับแม่ไทยมุสลิม การให้ดื่มน้ำหรือไม่ให้ดื่มน้ำตามหลังกินนมแม่เป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ส่งผลต่อการเกิดฟันผุในเด็กเล็กได้ เพราะแม่ไทยมุสลิมให้นมแม่เป็นหลักตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งเด็กเลิกกินนมไปเอง คือ อายุ 2-3 ปี ซึ่งเป็นช่วงวัยที่ครอบคลุมตั้งแต่ระยะฟันเริ่มขึ้นจนมีฟันน้ำนมครบทุกซี่ในช่องปาก

3.1.2 นมผสม

แบบแผนการเลี้ยงลูกด้วยนมผสมของแม่ไทยพุทธและไทยมุสลิมแตกต่างกันเล็กน้อยตรงที่ กลุ่มแม่ไทยพุทธจะหยุดให้กินนมแม่ไปเลย แล้วให้นมผสมอย่างเดียว แต่แม่ไทย

มุสลิมจะให้ลูกกินนมแม่ควบคู่ไปกับนมผสม โดยจะให้นมแม่เป็นหลักและกินนมผสมเวลาแม่ไม่อยู่เท่านั้น วิธีการให้นมผสมเหมือนกัน คือ ชงใส่ขวดให้ดู ปริมาณที่ให้ไม่ต่างกัน คือ เด็กเล็กเริ่มให้ทีละ 2 ออนซ์ เมื่อเด็กโตขึ้นจะค่อยๆเพิ่มให้ทีละ 2 ออนซ์ ไม่กำหนดว่าอายุกี่เดือนให้กินกี่วันละออนซ์ แต่จะสังเกตว่าลูกกินหมดและอึหรือไม่ ถ้ากินหมดและไม่อึก็จะเพิ่มให้ครั้งละ 2 ออนซ์ ในแต่ละวันเด็กจะได้กินนมวันละหลายครั้ง คือ เด็กหิวเมื่อไรให้กินเมื่อนั้น และให้กินเมื่อเด็กร้องกวน ส่วนใหญ่กลางวันจะให้เด็กกินนมประมาณ 4-5 ครั้ง กลางคืนประมาณ 2 ครั้ง เวลากลางวันเด็กจะได้ดื่มน้ำตามหลังดื่มนมบ้าง แต่ไม่ทุกครั้ง ส่วนกลางคืนแม่เกือบทุกคนไม่ได้ให้ลูกดื่มน้ำตามเลย เพราะเด็กมักจะหลับไปก่อนที่จะเอาขวดนมออกและใส่ขวดน้ำให้ดูและแม่ก็หลับไปเช่นเดียวกัน มีแม่เพียงคนเดียวที่ให้ลูกดื่มน้ำตามทั้งกลางวันและกลางคืน คือ จิตรา แต่ก็ไม่ได้ให้ดื่มน้ำทุกครั้ง ส่วนมะลิวัลย์นั้น บอกว่าลูกไม่ค่อยชอบดื่มน้ำจากขวด จะชอบดื่มน้ำจากแก้วมากกว่า แต่ผู้วิจัยสังเกตว่าทั้งมะลิวัลย์และป้าแดง (แม่ของมะลิวัลย์) ไม่ได้ให้เด็กดื่มน้ำตามทุกครั้งหลังดื่มนมขวด ช่วงกลางคืนก่อนนอนมะลิวัลย์บอกว่าให้ลูกกินนมจนลูกอึก็จะดึงขวดนมออกจากปากเองทันที ส่วนน้ำดื่บบางครั้งมะลิวัลย์ก็หยิบขวดให้ดูบ้าง ดูเสร็จลูกก็เอาขวดน้ำออกจากปากเองเช่นกัน ยาวภาเริ่มต้นเลี้ยงลูกด้วยนมขวดพร้อมกับฝึกให้ลูกดื่มน้ำตามหลังดื่มนมทุกครั้ง เพราะเชื่อว่าถ้าฝึกแล้วลูกจะคิดเป็นนิสัย หยิบขวดน้ำกินเองได้ตอนโต ทุกวันก่อนไปสวนยางยาวภาก็จะชงนมไว้ให้และมีขวดน้ำ 2 ขวดเสมอ ขวดหนึ่งสำหรับไว้ให้คนเลี้ยงชงนม อีกขวดหนึ่งสำหรับให้ลูกดื่มน้ำหลังดื่มนม ยาวภาบอกว่าลูกเป็นเด็กที่ชอบดื่มน้ำ ดื่มน้ำบ่อย ดื่มนมเสร็จทุกครั้งจะดื่มน้ำ ถ้าไม่มีใครหยิบให้ก็จะหยิบขวดน้ำมาดื่มน้ำเอง หรือถ้าเล่นๆอยู่เมื่อหิวน้ำก็หยิบขวดน้ำเองเช่นกัน ตอนที่หย่านมแม่เมื่อลูกอายุได้ 20 วัน ยาวภาเริ่มให้ลูกกินนมผสมยี่ห้อแรกก่อน เมื่อลูกอายุ 1 ขวบ จึงเปลี่ยนเป็นนมยี่ห้อคูเม็กซ์ พอลูกอายุประมาณขวบครึ่งก็เปลี่ยนเป็นนมตราหมีน้ำผึ้ง โดยให้เหตุผลว่านมเนนแพงกินไป นมหมีน้ำผึ้งราคาถูกกว่า สาเหตุที่ยาวภาเลือกเปลี่ยนเป็นนมหมีน้ำผึ้งเพราะเข้าใจจากโฆษณาในโทรทัศน์ว่านมยี่ห้อนี้มีสารอะไรบางอย่างที่ดีกับเด็กวัยเดียวกับลูก ซึ่งเป็นวัยที่ชอบหยิบจับของตามพื้นเข้าปาก ความเข้าใจของยาวภา คือ นมยี่ห้อนี้มีใยอาหารทำให้ทางเดินอาหารของเด็กทำงานดี ทำให้เด็กขับถ่ายดี ส่วนรสชาติให้ลูกกินนมแม่ได้เพียง 7 วันก็ให้กินนมคูเม็กซ์ พออายุ 6 เดือน จึงเปลี่ยนเป็นนมโอแลกซ์ จนถึงอายุขวบครึ่ง จากนั้นก็เปลี่ยนเป็นนมหมีน้ำผึ้งและกินมาตลอดจนลูกอายุได้ 2 ปี 1 เดือน ลูกก็เลิกกินนมไปเอง รุสนาบอกว่าที่เปลี่ยนเป็นนมหมีน้ำผึ้งนั้นไม่มีเหตุผลอะไร และไม่มีใครแนะนำ

ในการให้ลูกดื่มน้ำตามหลังดื่มนมผสมนั้น แม่จะมีเหตุผลอื่นที่ไม่ใช่การดูแลสุขภาพช่องปาก เช่น รุสนามีเหตุผลที่ให้ลูกดื่มน้ำตามหลังกินนมต่างจากคนอื่น คือ รุสนาคิดว่าเด็กก็เหมือนผู้ใหญ่ที่กินข้าวแล้วต้องดื่มน้ำและต้องการให้ลูกมีผิวพรรณดี เพราะสังเกตว่าหลานของตนที่กินแต่นมแล้วไม่ดื่มน้ำมีรูปร่างผอมแห้ง ไม่สมบูรณ์ แต่ลูกของตนไม่เป็นเช่นนั้น รุสนาบอกว่า

ลูกอ้วนสมบูรณ์มาตลอด

หากเปรียบเทียบกับนมแม่แล้ว ช่วงเวลาของการเลี้ยงลูกด้วยนมผสมจะมีความสัมพันธ์กับสุขภาพช่องปากเด็กมากกว่า เพราะเป็นวัยที่ฟันน้ำนมกำลังเริ่มขึ้น ความถี่และชนิดของนมเป็นสิ่งสำคัญ ทั้งแม่ไทยพุทธและแม่ไทยมุสลิมให้นมผสมลูกบ่อยๆตามที่ลูกต้องการ แต่แม่ไทยพุทธให้ความสำคัญกับการให้ลูกดื่มน้ำตามากกว่าแม่ไทยมุสลิม ด้วยเหตุผลที่ต้องการให้น้ำช่วยชำระล้างคราบนมในปาก ส่วนแม่ไทยมุสลิมแม้บางคนจะเห็นความสำคัญของการให้ลูกดื่มน้ำหลังดื่มนม แต่มีเหตุผลที่ไม่สัมพันธ์กับการดูแลสุขภาพช่องปากเด็ก อย่างไรก็ตามแม้เหตุผลจะต่างไป แต่ก็มีผลดีต่อสุขภาพช่องปากเด็กเช่นเดียวกัน คือโฆษณาในโทรทัศน์เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการเลือกนมให้ลูก นอกจากนั้นราคานมก็มีผลต่อครอบครัวที่ฐานะทางเศรษฐกิจที่ค่อนข้างลำบาก การที่แม่เห็นว่านมชนิดที่มีการเติมน้ำตาลราคาถูกกว่า รวมทั้งเหตุผลข้อดีของนมจากโฆษณา ทำให้แม่เลือกนมชนิดนั้นให้ลูกโดยไม่ทราบว่าส่งผลอย่างไรต่อสุขภาพช่องปากของลูก

3.1.3 อาหารเสริม

อาหารเสริมสำหรับเด็กที่นิยมในอดีต คือ ข้าวบดกับเกลือหรือบดกับน้ำตาล คนสมัยก่อนบดข้าวในกะลามะพร้าวด้วยสากไม้ที่ทำจากต้นชมพู เพราะเชื่อว่าการใช้สากไม้ชมพูทำให้เด็กไม่เป็นซาง ถ้าคนค่อนข้างมีฐานะจะใช้น้ำตาลกรวดและบดกับถั่ว ยายรวบบอกว่า “กะน้ำผึ้ง แวนนี่แหละลูก ใช้พรก (กะลา) กะได้ ลูกเข้าคนรวยๆกะใช้ถั่ว ” ส่วนป้าจวงก็บอกว่า “ขึ้นแปลแล้วป้อนข้าว ป้อนข้าวน้ำผึ้ง กับเกลือนี้แหละ ป้อนข้าว คนแต่แรกนั้น เขาเหยะๆ (บด) ให้เนียน (ละเอียด) ถึงป้อน” ข้าวบดนี้บางคนให้เด็กกินหลังคลอดได้ 7 วัน บางคนคลอดได้ 2-3 วันก็ให้กินเลยเพราะลูกร้อง แต่บางคนลูกโตแล้วยังไม่ให้กินก็มี เพราะเด็กแต่ละคนไม่เหมือนกัน ยายรวบเล่าว่าสมัยก่อนยายจะช้อน้ำตาลกรวดเป็นก้อนจากตลาดมาไว้ที่บ้าน น้ำตาลกรวดเป็นอาหารของคนรวย ส่วนคนจนเลือกใช้น้ำตาลแวน ยายบอกว่า ตนมีลูก 2 คน เลี้ยงด้วยข้าวบดน้ำตาลกรวดบ้าง น้ำตาลแวนบ้าง ลูกชายอ้วนทั้งสองคน ส่วนยายลาบบอกว่าให้ลูกกินข้าวบดกับเกลือและใส่น้ำตาลกรวด ลูกร้องเมื่อไหร่ก็ให้กินเมื่อนั้น

พอเด็กอายุประมาณ 6-7 เดือน เริ่มให้กินข้าวต้ม เรียกว่า “ข้าวต้มเกลือ” คือ เป็นข้าวต้มที่ใส่เฉพาะเกลืออย่างเดียว นอกจากข้าวบดเกลือและข้าวต้มเกลือแล้วอาหารเสริมสำหรับเด็กก่อนในอดีตที่เป็นที่นิยมในหมู่บ้านอีกอย่างหนึ่ง คือ ขนมปังชุบน้ำสุกอุ่น บดให้ละเอียด ป้อนให้เด็ก (รูปที่ 32) หรือวางบนลิ้นเด็กให้มันๆแล้วเด็กก็จะดูดกินเอง ตามที่ลุงวันเล่าให้ฟังว่า

“ขนมปังนั้นแหละ ... ล่อให้พอเปียก ตั่ง (วางบนลิ้นเด็ก) ให้พอพอง ให้มันดูดกิน สมัยแต่ก่อนนั้น ขนมปังชิ้นเดียวๆ พอมันนวน (นุ่ม) มันเหลวไข่ม้อย พอแยงเข้าไปมันดูๆ ข้างนอกมันแข็ง พอถูกน้ำลายเข้า มันเหลว กะมันดูดกินเอง เหมือนกะกินนมเหมือนกัน”

รูปที่ 32 แม่กำลังป้อนขนมปังชุบน้ำอุ่นให้ลูก

คนสมัยก่อนเข้าใจว่าเด็กกินนมแม่อย่างเดียว ไม่อึด ไม่อยู่ท้อง เมื่อลูกร้องก็เข้าใจว่าลูกหิว จึงให้เด็กกินอาหารเสริมอื่นที่นอกเหนือจากนมแม่ ตั้งแต่คลอดได้ไม่กี่วัน ซึ่งขัดกับหลักทางการแพทย์ในสมัยปัจจุบัน นอกจากนั้นการที่แม่ให้ลูกกินข้าวบดน้ำตาลตั้งแต่ยังเล็ก เป็นการสร้างนิสัยให้เด็กติดรสหวาน ซึ่งจะเป็นผลเสียต่อสุขภาพช่องปาก เพราะอาหารหวานมีความเสี่ยงต่อการเกิดโรคฟันผุ

ปัจจุบันความเจริญมีมากขึ้น การบริโภคแบบสังคมเมืองได้แพร่กระจายเข้าสู่สังคมชนบท ทั้งแม่ไทยพุทธและไทยมุสลิม จึงมีอาหารเสริมให้เลือกหลากหลายกว่าในอดีต อาหารเสริมสำเร็จรูปที่ชาวบ้านเรียกว่า “ข้าวกระป๋อง” มีหลายยี่ห้อ หลายรส รวมถึงอาหารเสริมที่แม่ทำให้ลูกกินเองก็มีคุณค่าทางอาหารมากขึ้น เช่น แม่จะทำข้าวต้มใส่เนื้อไก่ ไข่แดง น้ำต้มปลา แต่ข้าวบดเกลือกก็ยังคงมีอยู่บ้าง ช่วงระยะเวลาที่เริ่มให้อาหารเสริมโดยรวมไม่แตกต่างกันระหว่างไทยพุทธและไทยมุสลิม คือ มีตั้งแต่เริ่มให้ตอนลูกอายุได้ 1 เดือน ถึง 5 เดือน มีเพียงคนเดียวที่เริ่มให้อาหารเสริมเร็วที่สุด คือ รุสนา เริ่มให้อาหารเสริมตอนลูกอายุได้เพียง 1 สัปดาห์เท่านั้น เพราะลูกไม่ได้กินนมแม่ รุสนาบอกว่าลูกหิวบ่อย จึงให้กินอาหารเสริมสำเร็จรูปเร็วกว่าที่แพทย์แนะนำ อาหารเสริมที่รุสนาให้ คือ ยี่ห้อซีรีแล็กซ์ รุสนาบอกว่าถ้าไม่ป้อนลูกจะร้องไห้ รุสนาเตรียมอาหารเสริมให้ลูกครั้งละ 2 ช้อนโต๊ะ ผสมกับนมหรือน้ำสุกอุ่น ให้กินวันละ 3 มื้อ คือ เช้า กลางวัน และตอนเย็น แล้วค่อยๆเพิ่มให้ทีละ 1 ช้อน เมื่อลูกอายุ 2-3 เดือน ให้กินขนมปังชุบน้ำสุกอุ่น พอลูกอายุ 6-7 เดือน ให้กินข้าวต้ม เช่น ข้าว 7 นาที ให้กินวันละ 3 มื้อเช่นกัน ส่วนคนอื่นๆ

เช่น ฮายาตีเริ่มให้อาหารเสริมตอนอายุ 4 เดือน โดยการปฏิบัติตามคู่มือเล่มสี่ชมพูที่ได้รับจากสถานีนามัยตอนฝากครรภ์ ฮายาตีเริ่มให้อาหารเสริมแก่ลูกด้วยอาหารเสริมสำเร็จรูปยี่ห้อเนสท์เล่พออายุ 5-6 เดือน เพิ่มข้าวบดใส่ไข่แดง ใส่น้ำต้มปลา และให้ดื่มน้ำส้มคั้น พออายุ 7-8 เดือน เริ่มให้กินข้าวต้ม ข้าวสวยราดน้ำแกง ผลไม้ชนิดต่างๆ เช่น องุ่น ส่วนกลุ่มตัวอย่างของแม่ไทยพุทธ เช่น เอมอร เริ่มให้ลูกกินอาหารเสริมตอนอายุ 5-6 เดือน โดยเริ่มด้วยขนมปังชุบน้ำสุกอุ่น และซีเรียลแลคซ์ พออายุ 7 เดือนเริ่มให้กินขนมปังนุ่มๆ เช่น ขนมครก พออายุ 8 เดือนเริ่มให้กินข้าวบด หลังจากนั้นให้กินข้าวต้ม

กรณีของเด็กไม่ยอมกินอาหารเสริมสำเร็จรูปแม่จะทำอาหารให้กินเอง เช่น รอชียะกับจิตรา รอชียะบอกว่าเริ่มซื้อ “ข้าวกระป๋อง” ให้ลูกกินตอนอายุ 4 เดือน แต่ลูกไม่ยอมกิน จึงทำข้าวต้มให้ ใส่น้ำไก่บั้ง ใส่น้ำปลาร้า หรือบางวันก็ซื้อข้าวต้มจากร้านค้าใกล้บ้าน ส่วนจิตราลูกก็ไม่กินอาหารเสริมสำเร็จรูปเช่นกัน จิตราเริ่มให้กินข้าวบดเกลือตามคำแนะนำของแม่สามีเมื่อลูกอายุประมาณ 3-4 เดือน พอหลัง 6 เดือนให้กินข้าวบดใส่ไข่แดง ส่วนคอรี่ยะลูกไม่กินอาหารเสริมอะไรเลย กินแต่นมอย่างเดียว คอรี่ยะเคยลองให้ลูกกินซีเรียลแลคซ์ แต่ลูกไม่ยอมกิน คอรี่ยะบอกว่าแต่ก่อนลูกพอมมาก เพราะไม่ยอมกินอะไร กินแต่นมอย่างเดียว คอรี่ยะพูดถึงลูกสาวว่า “นี่พี่แล้วนี่อ้วน แต่แรกพ้อม..(ลากเสียงสูงและยาว)..มันไม่กินอ้ายไหน(อะไร)ลูกเพื่อนเขากินข้าว กินอื่นแหละนะ นุ่มๆ อยู่พ้อมจ๊อกแจ๊ก”

หากเปรียบเทียบกับในอดีตทั้งกลุ่มไทยพุทธและไทยมุสลิม ค่านิยมในการให้อาหารเสริมสำหรับเด็กเป็นไปในลักษณะเดียวกัน คือ มีการพัฒนาสู่อาหารเสริมสมัยใหม่ มีทางเลือกสำหรับอาหารเสริมมากกว่าอดีต ส่วนอาหารเสริมที่แม่ทำเองก็เป็นอาหารที่มีคุณค่าทางอาหารมากขึ้น เพราะในสมัยปัจจุบันแม่ได้รับความรู้จากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขตอนฝากครรภ์ และได้อ่านคู่มือแม่และเด็กเล่มสี่ชมพู ซึ่งเรียกกันติดปากว่า “สมุดสี่ชมพู” ที่ได้รับแจกจากสถานีนามัยหรือโรงพยาบาล ซึ่งโดยรวมแล้วชนิดของอาหารเสริมที่แม่ให้แก่ลูกทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมไม่แตกต่างกัน คือ เริ่มด้วยอาหารเสริมสำเร็จรูป(ถ้าเด็กกิน) ต่อมาเป็น ข้าวบดใส่ไข่แดง ข้าวต้มที่มีทั้งเนื้อและผัก ลักษณะเด่นชัดของอาหารเสริมอย่างหนึ่งที่เด็กที่ได้รับ คือ อาหารจำพวกขนมปังนุ่มๆ เด็กจะได้รับตั้งแต่วัยฟันยังไม่ขึ้น เช่น ขนมปังชุบน้ำสุกอุ่น ให้กินเมื่ออายุ 2-3 เดือน หรือ 5-6 เดือน ขนมโดนัท ขนมครก ขนมเปียกปูน ให้กินเมื่ออายุ 5-6 เดือน หรือ 7 เดือน

อิทธิพลจากผู้สูงอายุในเรื่องการให้อาหารเสริมรูปสำเร็จเด็กมีน้อยเมื่อเทียบกับความคิด ความเชื่อเกี่ยวกับแม่ตอนตั้งครรภ์และหลังคลอด ถึงแม้อยู่อย่างที่ว่าแม่บางคนยังเชื่อผู้สูงอายุแต่ก็ปฏิบัติตามวิธีสมัยใหม่ด้วย ทำให้เด็กได้รับสารอาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างกายมากกว่าเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูในอดีต สำหรับช่วงระยะเวลาการให้อาหารเสริมนั้น ในชุมชนไทยพุทธพบว่าแม่ให้อาหารเสริมเร็วกว่าที่ควรจะเป็นเพราะเด็กกินนมแม่ ในระยะเวลาสั้นๆ แม่จึงทดแทน

ให้ลูกด้วยการให้อาหารเสริม สำหรับไทยมุสลิมนั้น เป็นค่านิยมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาในลักษณะ ที่ให้เด็กกินอาหารเสริมตั้งแต่เนิ่นๆ คือ ตั้งแต่ 1-4 เดือน

การป้อนอาหารเสริม แม่ทุกคนแยกด้วยแยกช้อนของลูกต่างหาก เป็นเพราะว่า ลักษณะอาหารของเด็กวัยนี้ เป็นอาหารสำหรับเด็กโดยเฉพาะ เด็กยังไม่กินอาหารแบบผู้ใหญ่จึงไม่ ปรากฏว่าเด็กกับผู้ใหญ่จะกินร่วมกัน นอกจากนี้เด็กวัยนี้ยังช่วยเหลือตนเองไม่ได้ แม่จึงต้องป้อน ให้ลูกกินก่อนแม่ถึงจะกิน แต่แม่บางคนก็มีเหตุผลอื่นที่แยกถ้วยชามของแม่กับลูก เพราะเชื่อว่าถ้า ให้ลูกกินถ้วยเดียวกับแม่ เมื่อโตขึ้นลูกจะไม่เคารพเชื่อฟัง ไม่เกรงใจพ่อแม่ คนที่มีความเชื่อเช่นนี้ มีเพียงคนเดียว คือ ฮายาดี ส่วนจิตราเป็นแม่ไทยพุทธที่เลี้ยงลูกแบบค่อนข้างมีสุขอนามัยดีกว่าแม่ คนอื่นๆ ป้อนข้าวโดยใช้ถ้วยและช้อนของลูกโดยเฉพาะ ไม่เป่าหรืออมข้าวก่อนป้อนเพราะเกรงว่า จะนำเชื้อโรคไปสู่ลูกได้ จิตราทราบมาว่าการเป่าข้าวให้ลูกเป็นสิ่งไม่ดี เพราะเชื้อโรคจะติดไปได้ แต่จำไม่ได้ว่าทราบมาจากไหน ในทัศนะของจิตรา มองว่าช่องปากของผู้สูงอายุมีเชื้อโรคมมากกว่า ช่องปากของแม่ แต่บางครั้งจิตรา ก็เป่าข้าวให้ลูกบ้างเหมือนกัน เพราะถือว่าถ้าแม่เป่าเองจะไม่เป็น ไรอะไรมาก จิตราไม่เคยอมช้อนลูกเข้าปากก่อนป้อนอาหาร และแม่คนอื่นๆก็ไม่มีใครทำแบบนี้ แต่มี เป่าบ้างถือเป็นเรื่องปกติธรรมดา

3.1.4 อาหารมือหลัก

การให้อาหารมือหลักในที่นี้หมายถึงการให้เด็กเริ่มกินข้าวสวยเป็นมือๆแบบผู้ใหญ่ ในอดีตจะให้เด็กเริ่มกินอาหารมือหลักเมื่ออายุประมาณ 1 ขวบ ทั้งคนไทยพุทธและคนไทย มุสลิมมีความเชื่อว่าถ้าให้เด็กกินปลา ก่อนที่เด็กจะพูดขอปลา กินได้จะทำให้เด็กเป็นพยาธิ ทำให้ทั้ง แม่ไทยพุทธและไทยมุสลิมจะให้ลูกเริ่มกินอาหารมือหลัก คือกินข้าวสวยเป็นมือๆแบบผู้ใหญ่เมื่อ อายุประมาณ 1 ขวบ และให้กินกับเป็นชิ้นๆ (เช่น ไข่ หรือปลา) เมื่อเด็กขอปลา กินได้ ความเชื่อนี้ ได้สืบทอดมาถึงแม่ในสมัยปัจจุบัน เพราะเชื่อตามคนสมัยก่อนว่าจะทำให้เด็กเป็นพยาธิ กับข้าวที่ เริ่มให้เด็กกินจะเป็นอาหารที่รสชาติจืดๆ ไม่เผ็ด เช่น จำพวกผัด ทอด ต้ม และ แกงเลียง เป็นต้น ตัวอย่างแม่ที่ให้ลูกเริ่มกินข้าวสวยตั้งแต่ 8 เดือน 1 ปี คือ ฮายาดีและรุสนา ซึ่งเป็นไทยมุสลิมทั้งคู่ เด็กบางคนไม่ยอมกินข้าว กินแต่นม ทั้งๆที่ถึงวัยที่ควรกินข้าวเป็นอาหารหลักได้แล้ว เช่น ลูก ของคอรียะ จิตรา และ เขาวภา อายุ 1 ปี 6 เดือน, 2 ปี 7 เดือน และ 1 ปี 1 เดือน ตามลำดับ ลูก ของคอรียะ กินแต่นมและขนม ไม่ยอมกินข้าว ลูกของเขาวภา กินข้าวน้อยมาก ยังกินนมเป็นอาหาร หลัก ลูกของจิตราจะกินข้าวบ้างเมื่อกินเล่นๆในจานคนอื่น เช่น กินในจานแม่หรือกินในจานพี่เวลา พี่กินข้าวมือเข้าก่อนไปโรงเรียน โดยใช้ช้อนเดียวกับพี่และแม่ ยกเว้นลูกของรุสนาที่กินข้าวในจาน ของตนเองและกินวันละหลายๆมือ เพราะเป็นเด็กที่กินเก่ง

การที่เด็กจะมีพฤติกรรมกินข้าวที่กินไปเล่นไป หรือกินจนเสร็จแล้วค่อยไป เล่น ขึ้นอยู่กับการปลูกสร้างนิสัยในการกินให้กับเด็กด้วย เช่น รุสนาไม่ชอบที่เห็นเพื่อนบ้านบางคน

เดินป้อนข้าวลูกตามถนน เวลาป้อนข้าวต้องถือถ้วยข้าวเดินตามลูก ลูกก็กินไปเล่นไป ตนจึงฝึกให้ลูกกินให้เสร็จเรียบร้อยจึงจะไปเล่น ทำให้ลูกติดนิสัยแบบนี้ คือ ไม่ว่าจะกินขนมหรือกินข้าวต้องกินให้เสร็จก่อนจึงจะไปเล่น จากการสังเกตพบว่าเมื่อลูกของรุตนาไปซื้อขนมจากร้านค้า หรือเวลากินขนมครกของย่าที่บ้านก็เช่นเดียว เมื่อเสร็จจึงจะไปเล่น ไม่กินไปเล่นไป ซึ่งการกินไปเล่นไปเป็นพฤติกรรมที่ส่งผลเสียต่อสุขภาพช่องปาก คือ ทำให้ระยะเวลาที่ฟันสัมผัสกับอาหารพวกแป้งและน้ำตาลนานขึ้น โอกาสเกิดฟันผุจึงมีเพิ่มขึ้น

นอกจากนั้นการศึกษานี้พบว่าแบบแผนการรับประทานอาหารมื้อหลักของเด็กนั้นแม่ไม่ใช่คนที่ป้อนอาหารให้ลูกเสมอไป การศึกษานี้จึงพบว่าไม่เพียงแต่แม่เท่านั้นที่มีโอกาสถ่ายทอดเชื้อโรคฟันผุสู่ปากเด็กเช่นที่พบในการศึกษาทั่วไป²⁴ แต่เด็กๆในการศึกษานี้ยังกินข้าวร่วมจานร่วมช้อนกับสมาชิกคนอื่นในครอบครัวด้วย เช่น พี่น้องวัยใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะเมื่อเช้าเมื่อพิกินข้าวก่อนไปโรงเรียน ซึ่งเป็นเวลาที่แม่ไปสวนยาง มีผู้สูงอายุอยู่ที่บ้านดูแลให้หลานกินข้าว หรือบางคนแม่กลับมาบ้านตอนเช้า แต่ลูกก็กินข้าวในจานที่เช่นเดียวกัน ซึ่งลักษณะนี้การถ่ายทอดเชื้อที่ทำให้เกิดฟันผุสามารถถ่ายทอดจากพี่สู่น้องได้ด้วย โดยเฉพาะหากน้องอยู่ในวัยที่เป็นระยะ window of infectivity ซึ่งบางการศึกษาพบว่าระยะการถ่ายทอดเชื้อ คือ 6 -18 เดือน²⁴ แต่บางการศึกษาก็รายงานว่า 19-31 เดือน⁵⁰ การถ่ายทอดเชื้อก็เป็นไปได้มากขึ้น

3.1.5 อาหารว่าง : ขนม ผลไม้

อาหารว่างสมัยก่อนทั้งของเด็กไทยพุทธและไทยมุสลิมจะเป็นขนมไทยๆที่แม่ค้าทำขาย ซึ่งแม่ต้องออกไปซื้อที่ตลาดนัดเฉพาะวันเสาร์และวันอาทิตย์เท่านั้น เด็กๆไม่มีโอกาสได้ซื้อขนมกินเอง ขนมที่มีขายในตลาดนัดสมัยก่อนจะเป็นขนมไทยพื้นบ้านที่แม่ค้าทำเอง เช่น ขนมกวน ขนมลอดช่อง ขนมหัวล้าน มันบัวช กล้วยบัวชชี ข้าวต้มมัด เป็นต้น บางคนก็ทำขนมให้ลูกกินเอง ขนมที่ทำก็เป็นประเภทเดียวกันกับที่มีขายในตลาด สมัยก่อนไม่มีลูกอม ไม่มีขนมกรุบกรอบบรรจุถุงสำเร็จรูปเหมือนในปัจจุบัน ป้าเมียนบอกว่า “แต่แรกลูกอมมันไม่ค่อยชุม (ชุกชุม)” ส่วนผลไม้ก็กินผลไม้ที่มีในท้องถิ่น เช่น ลูกหว้า ลูกโท ลูกเหมร ลูกข่อย ลูกขลมนา ลูกตาเป็ด ลูกโท ป้าเมียนบอกว่าการกินขนมหวานสักครั้ง “สี่วัน สิบวันพบทีหนึ่งแหละ ของหวาน”

เด็กในปัจจุบันกินอาหารว่างจำพวกขนมหลากหลายชนิดกว่าเด็กในสมัยก่อน โดยผู้เลี้ยงจะเริ่มให้เด็กกินขนมหรือผลไม้ตั้งแต่ฟันยังไม่ขึ้น ในช่วงนี้อาหารว่าง ที่ให้จะเป็นขนมหรือผลไม้เล็กๆ เช่น ขนมครก ขนมเปียกปูน ขนมโดนัท ผลไม้ก็จะเป็นมะม่วงสุกครูด หรือ องุ่น ต่อมาเมื่อฟันหน้าเริ่มขึ้นก็จะให้ผลไม้หรือขนมที่เด็กใช้ฟันกัดแทะได้ เช่น เงาะทำเป็นชิ้นเล็กๆ หรือขนมปังกรอบๆ เมื่อเด็กฟันขึ้นเกือบครบจนกระทั่งขึ้นครบเต็มปาก (2-3 ขวบ) เด็กเริ่มกินอาหารได้ทุกอย่างเหมือนผู้ใหญ่ อาหารว่างที่เด็กทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมกินในปัจจุบัน คือ ขนมกรุบกรอบสำเร็จรูปบรรจุถุงละ 2-5 บาท และลูกอมซึ่งมีขายตามร้านค้าทั่วไปในหมู่บ้าน

เด็กคนใดจะได้กินขนมบ่อยแค่ไหนหรือมากน้อยกว่ากัน ขึ้นอยู่กับการเลี้ยงดู และสภาพแวดล้อม ไม่ขึ้นกับฐานะทางเศรษฐกิจของพ่อแม่ เพราะค่าขนมของเด็กโดยรวมจะพอๆ กัน ไม่ว่าพ่อแม่จะมีฐานะต่างกันหรือไม่ คือ เด็กวัย 2-3 ขวบ เฉลี่ยประมาณวันละ 30-40 บาท ส่วนเด็กวัยต่ำกว่า 1 ขวบ จะกินร่วมกับพี่ๆหรือมีคนในครอบครัวหรือญาติซื้อให้ เด็กบางคนแม้จะไปอยู่ที่ร้านค้าแต่ถ้าแม่คอยดูแลเรื่องขนม เด็กก็จะไม่ได้กินขนมมากนัก แต่เด็กที่พ่อแม่เลี้ยงแบบปล่อยให้ไปซื้อของกินเองได้ทุกอย่างและบ้านอยู่ใกล้ร้านค้าโดยที่เด็กสามารถเดินไปเองได้ ยิ่งใกล้บ้านมีร้านค้าหลายร้านเด็กก็จะได้กินขนมทั้งวันตั้งแต่เช้าจนค่ำ ซึ่งลักษณะเหล่านี้ไม่แตกต่างกันทั้งในชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิม

นอกจากนั้นการที่เด็กจะกินขนมหรือไม่ขึ้นอยู่กับตัวเด็กเองด้วย เด็กบางคนแม้จะมีคนเอาขนมมาให้ก็ไม่กิน กลับเห็นขนมเป็นของเล่น เช่น ลูกของรอซียะ วัย 11 เดือน ไม่ชอบกินขนม เมื่อพี่สาววัย 9 ขวบส่งขนมให้กลับเอามาเป็นของเล่น ไม่ได้เอาเข้าปาก ซึ่งต่างกับลูกของกรณีศึกษาคนอื่น ๆ เช่น ลูกของมะลิวัลย์วัยใกล้เคียงกัน 10 เดือน ถ้าใครส่งขนมให้จะเอาเข้าปากทันที มะลิวัลย์เล่าว่าลูกมักจะได้กินขนมถุงสำเร็จรูปจากร้านขายของชำที่พี่ชายวัย 7 ขวบ และญาติๆซื้อให้ วันที่จะได้กินบ่อยๆ คือวันหยุดเพราะพี่ไม่ไปโรงเรียน ส่วนลูกของเยาวภาวัย 1 ปี 1 เดือน เริ่มหัดแบมือขอเงินแม่ไปซื้อขนมพูดว่า “บาท บาท” หรือ “แม่...เบ๊ย” เพราะเห็นพฤติกรรมของพี่สาววัย 6 ขวบ จึงเลียนแบบ โดยจะขอเงินเมื่อคนในบ้านจะไปซื้อขนมที่ร้านค้าใกล้บ้านที่มีอยู่หนึ่งร้าน ตอนนี้เด็กยังไปซื้อขนมเองไม่ได้เพราะร้านอยู่ฝั่งตรงข้ามถนน ยังเล็กเกินไปเดินยังไม่ค่อยคล่อง แต่ต่อมาอีก 6 เดือนเมื่อผู้วิจัยเข้าไปในพื้นที่อีกครั้ง เยาวภบอกว่าตอนนี้ลูกเดินไปซื้อขนมเองได้แล้ว เวลาไปร้านค้าก็จะหยิบเอาลูกอม ซึ่งเยาวภบอกว่าลูกได้กินลูกอมประมาณสัปดาห์ละครั้ง เพราะตนห้ามไม่ให้กิน กลัวลูกฟันผุ ส่วนขนมถุงกรอบกรอบก็เป็นสิ่งที่ลูกชอบเช่นกัน ลูกกินขนมวันละ 5-10 บาท นอกจากนั้นก็ชอบขนมปังไส้สับปะรด ส่วนเด็กอายุ 2-3 ขวบ เช่น ลูกของเอมอรวัย 3 ขวบกินขนมทั้งวันตั้งแต่เช้าจนค่ำ (ประมาณ 18.00 น. หรือ 19.00 น.) ดังที่เอมอรพูดถึงการกินขนมของลูกว่า “พอซื้อเดียวใจ (ประเดี้ยวหนึ่ง) มาถึง แม่ ขอเบ๊ยมั่ง ตะแม่ ซื้อขนม” เอมอรเล่าว่าเริ่มให้ลูกกินขนมปังตั้งแต่อายุ 7 เดือน โดยให้กินขนมนี้ๆ คือ ขนมครก ขนมเปียกปูน พอโตขึ้นหน่อยแต่ยังเดินไปซื้อขนมไม่ได้จะมีคนซื้อขนมมาให้ เช่น ยาย และพ่อ เมื่ออายุ 2 ขวบก็เริ่มไปซื้อขนมกินเองที่ร้านค้าใกล้บ้านที่มีอยู่หนึ่งร้าน (ร้านเดียวกับที่ลูกของเยาวภาไปซื้อ) เวลาไปซื้อขนมลูกมักจะซื้อขนมห่อละ 5 บาท วันหนึ่งไปซื้อประมาณ 4-5 ครั้ง โดยจะขอเงินครั้งละ 5 บาท แต่ถ้าขอ 2 บาทก็จะซื้อลูกอมกลับมา เอมอรบอกว่าบางวันลูกไม่กินข้าวมื้อกลางวันเพราะอึดขนม ดังคำพูดของเอมอรที่ว่า “ข้าวเที่ยงบางทีกะกิน บางทีกะไม่ แบบว่ามันอึด กินขนมสั๊กแฉ๊ก (จุกจิก) ไหร่พันเนีย (อะไรแบบนี้)” ค่าขนมลูกของเอมอรวันละ 30-40 บาท เช่นเดียวกับลูกของรุสนาวัย 2 ปี 6 เดือน ที่กินขนมกรอบกรอบทั้งวัน เนื่องจากบ้านอยู่ใกล้ร้านค้าถึง

3 ร้าน และแม่ฝึกให้ไปซื้ออาหารเข้ากินเองจากร้านค้าใกล้บ้านตั้งแต่ยังเล็ก เวลาจะซื้อขนมก็เดินไปซื้อเอง รุสนาบอกว่าลูกกินขนมวันละ 30-40 บาทเช่นเดียวกัน

จะเห็นได้ว่าการกินขนมกรูบกรอบและลูกอมของเด็ก เป็นพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเกิดฟันผุ เพราะขนมเหล่านี้ส่วนใหญ่ทำมาจากแป้งและน้ำตาล เด็กๆกินขนมไม่ต่ำกว่าวันละ 3 ครั้ง การควบคุมการกินขนมของเด็กทำได้ยาก เพราะการเลี้ยงดูเป็นแบบธรรมชาติ คือ เลี้ยงแบบปล่อยให้เด็กดูแลตัวเอง เด็กๆเดินไปซื้อขนมกินเองตั้งแต่เมื่อเริ่มเดินได้คล่อง นอกจากนั้นยังมีอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมทั้งร้านค้าที่อยู่ใกล้บ้าน และบุคคลแวดล้อม เช่น ญาติๆที่มักจะพาหลานไปเที่ยวและซื้อขนมให้กิน หรือซื้อขนมมาฝากเด็กที่บ้าน ทำให้แม่ยากที่ควบคุมสถานการณ์เหล่านี้ได้ นอกจากนั้นแม่เองก็ไม่ได้มีความรู้ว่าการกินขนมกรูบกรอบเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ลูกฟันผุ นอกเหนือจากลูกอมที่แม่ส่วนใหญ่รู้ว่าทำให้ฟันผุ แม่จึงไม่ได้ควบคุมการกินขนมกรูบกรอบของลูก

นอกจากขนมแล้ว อาหารว่างของเด็กที่เป็นที่นิยมอีกอย่างหนึ่ง คือ นม ข้อมูลจากคนขายนมทั้งเจ้าของร้านขายของชำและรถชาเล้งที่เข้าไปขายนมดัชมิลค์ในชุมชน ทำให้ทราบว่านมที่ขายดี คือ นมสดปรุงแต่งรสช็อคโกแลต รสสตรอเบอร์รี่ นมเปรี้ยวและโยเกิร์ต (รูปที่ 33) และพบว่าลูกของกรณีศึกษา 8 ใน 9 คน กินนมเปรี้ยว ปริมาณนมเปรี้ยวที่เด็กกินมีตั้งแต่วันละไม่ถึง 1 กล่อง จนถึงวันละ 6 กล่อง

รูปที่ 33 โยเกิร์ตเป็นอาหารว่างอย่างหนึ่งของเด็ก

การที่เด็กดื่มนมเปรี้ยวและนมปรุงแต่งรสต่างๆที่ไม่ใช่รสจืด ทำให้เด็กเสี่ยงต่อการเกิดโรคฟันผุ เพราะในนมเหล่านี้มีน้ำตาลที่ทำให้เกิดฟันผุได้ หากเด็กไม่ได้รับการดูแลสุขภาพช่องปากที่ดีพอ และมีพฤติกรรมกรากินที่ไม่เหมาะสม เนื่องจากพฤติกรรมกรากินของเด็กก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่สัมพันธ์สุขภาพกับช่องปากเด็ก ไม่ว่าจะเป็นอาหารว่างหรืออาหารมื้อหลัก เด็กแต่ละคนจะมีพฤติกรรมกรากินที่ไม่เหมือนกัน เด็กบางคนมีพฤติกรรมกรากินที่ช่วยลดความเสี่ยงต่อโรคฟันผุ เช่น ลูกของรอซียะไม่ชอบกินขนมในวัยที่ฟันเริ่มขึ้น ทำให้ลดความเสี่ยงที่ฟันจะสัมผัสกับขนม หรือลูกของจิตราที่ชอบกินน้ำแข็งเปล่าละลายน้ำแล้วใช้ช้อนตักกินหลังกินข้าว ทำให้ช่วยชะล้างคราบอาหารได้ แต่เด็กบางคนมีพฤติกรรมกรากินที่เสี่ยงต่อการเกิดฟันผุ เช่น ลูกของรุสนา เวลากินขนมและนมมักจะอมไว้ในปากนานๆ แม้จะดื่มน้ำตามแล้วแต่ยังอมขนมไว้ในปากอยู่แล้วไปวิ่งเล่น ทำให้ช่วงระยะเวลาที่ฟันสัมผัสกับอาหารยาวนานขึ้น โอกาสเกิดฟันผุก็มีมากขึ้น

เมื่อพิจารณาพฤติกรรมกรากินของเด็กโดยภาพรวมแล้ว พอจะแบ่งได้ว่า เด็กที่มีพฤติกรรมกรากินที่เสี่ยงต่อโรคฟันผุ คือ เด็กที่กินอาหารบ่อยครั้ง ทั้งอาหารหลักและอาหารว่าง เด็กสามารถเดินไปซื้อขนมได้เองได้บ่อยตามต้องการ เพราะร้านค้าอยู่ใกล้บ้าน หรือญาติฯซื้อขนมมาให้ และแม่ไม่ได้ขัดขวางพฤติกรรมเหล่านั้น กล่าวคือ แม่ไม่เข้มงวดเรื่องอาหารกรากินที่จะทำให้เสี่ยงต่อโรคฟันผุ และวิธีการกินของเด็กเป็นปัจจัยที่ช่วยเสริม เช่น การอมขนมหรือนมไว้ในปากนานๆ แล้วค่อยกลืน ทำให้เด็กมีโอกาสเกิดฟันผุได้ง่ายขึ้น ส่วนเด็กที่มีพฤติกรรมกรากินที่ไม่เสี่ยงต่อการเกิดโรคฟันผุ จะเป็นเด็กที่แม่ค่อนข้างจะเข้มงวดเรื่องอาหารกรากินที่เสี่ยงต่อการเกิดโรคฟันผุ เช่น แม่ห้ามกินลูกอม และดูแลเรื่องการกินขนมกรูบกรอบไม่ให้ลูกกินบ่อยเกินไป นอกจากนั้นแม่ยังสร้างข้อตกลงกับญาติฯให้ปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกัน อีกทั้งเด็กเองก็มีวิธีการกินที่ช่วยลดความเสี่ยง เช่น ชอบกินน้ำแข็งเปล่าหลังมื้ออาหาร ทำให้ช่วยชำระล้างความเป็นกรดในช่องปากได้

3.2 การดูแลสุขภาพช่องปาก

3.2.1 การทำความสะอาดช่องปากเด็ก

การดูแลสุขภาพช่องปากในสมัยที่ยังไม่มีแปรงสีฟันและยาสีฟันใช้ ชาวบ้านถูฟันด้วยแปร่งที่ทำด้วยกิ่งข่อย ใช้ผงเถ้าถ่านที่เผาจากกะลามะพร้าวแทนยาสีฟัน หรือใช้น้ำมันก๊าดกับถ่านที่เผาจากกะลามะพร้าวตำกับเกลือให้ละเอียด บางคนก็ทำเปลือกหอยมาไว้ถูฟัน เพราะไม่มีแปรงสีฟันและยาสีฟันใช้ ป้าเอื้อนบอกว่าฟันน้ำนมเด็กสมัยก่อนไม่ต้องดูแล เพราะไม่มีแปรงสีฟัน เวลาอาบน้ำก็เอานิ้วถูๆให้เท่านั้น และป้าเมี้ยนให้เหตุผลว่าไม่ต้องทำความสะอาดฟันให้เด็กว่าเพราะฟันเด็กสมัยก่อนไม่ค่อยเป็นอะไร สมัยก่อนลูกอมก็มีไม่มาก ฟันเด็กไม่ค่อยผุมากเหมือนเด็กสมัยนี้ ต่อมาเมื่อมีแปรงสีฟัน ยาสีฟัน แม่ในสมัยก่อนจะเริ่มให้ลูกแปรงฟันเมื่อเด็กแปรงฟันเองได้

คือ อายุประมาณ 7 ขวบ หรือเมื่อเด็กเริ่มเข้าโรงเรียน

ปัจจุบันทั้งแม่ไทยพุทธและไทยมุสลิมสนใจที่จะให้ลูกแปรงฟันมากกว่าในอดีต แม่เริ่มดูแลรักษาความสะอาดช่องปากให้ลูกตั้งแต่ฟันยังไม่ขึ้น โดยใช้ผ้าอ้อมเช็ดเหงือกให้ พอฟันเริ่มขึ้นก็ใช้ผ้าเช็ดฟัน หลังจากนั้นก็เริ่มให้ลูกหัดแปรงฟันตั้งแต่อายุยังน้อย คือ เมื่อฟันหน้าขึ้นหลายซี่หรือฟันกรามน้ำนมขึ้นเต็มซี่ แต่พฤติกรรมในการดูแลรักษาสุขภาพช่องปากลูกที่เริ่มต้นได้ดั่งนี้ ไม่ได้มีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง เด็กจึงแปรงฟันบ้างไม่แปรงฟันบ้างแล้วแต่ความสนใจของพ่อแม่ เด็กที่พ่อแม่มีความสนใจสุขภาพช่องปากมากกว่า จะได้แปรงฟันบ่อยกว่าเด็กที่พ่อแม่ไม่ค่อยสนใจ หรืออ้างว่าไม่มีเวลา แต่น่าสังเกตว่าเด็กทุกคนเมื่อเริ่มหัดแปรงฟันครั้งแรกซึ่งมักอยู่ในช่วงอายุ ขวบปีแรก เด็กชอบที่จะจับแปรง เล่นแปรง และอยากจะทำแปรงฟันด้วยตนเอง แต่เมื่อเริ่มโตขึ้นอายุประมาณ 2-3 ขวบ เด็กบางคนกลับไม่ค่อยชอบแปรงฟัน เวลาแม่แปรงให้ก็จะร้องไห้ แม่ส่วนหนึ่งจึงปล่อยให้ลูกแปรงฟันเอง แต่เด็กบางคนที่มีแม่สนใจก็จะยังคงชอบแปรงฟันอยู่ และแปรงฟันทุกครั้งที่จะเข้าห้องน้ำอาบน้ำ เนื่องจากแม่ฝึกให้ปฏิบัติเป็นนิสัย

ตัวอย่าง ได้แก่ ลูกของฮาชาติ วัย 8 เดือน และลูกของมะลิวัลย์ วัย 10 เดือน ลูกของรอชียะ วัย 11 เดือน และลูกของเยาวภาวัย 1 ปี 1 เดือน อยู่ในช่วงฟันหน้าเริ่มขึ้น แม่ทั้งสี่คนจะเช็ดฟันให้ลูก โดยฮาชาติใช้ผ้าเช็ดฟันให้ลูกหลังกินนม ฮาชาติให้เหตุผลว่าที่เช็ดฟันให้ลูกเพราะกลัวฟันลูกไม่สวย อีก 6 เดือนต่อมา (เด็กอายุเพิ่มขึ้นเป็น 1 ปี 2 เดือน) เมื่อผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมพบว่า ฮาชาติหัดให้ลูกคุ้นเคยกับแปรงสีฟันโดยให้เล่นแปรงสีฟันและหัดให้ลูกเอาแปรงสีฟันเข้าปาก ทำท่าแปรงฟันเวลาอาบน้ำให้ลูก รอชียะนั้นบอกว่าได้รับคำแนะนำจากพยาบาลที่ให้คำแนะนำตอนหลังคลอดว่าควรดูแลฟันลูกตั้งแต่ฟันเริ่มขึ้น รอชียะจึงใช้ผ้าชุบน้ำอุ่นเช็ดฟันให้ลูกทุกวันตอนที่ฟันลูกเริ่มขึ้น ทำอย่างน้อยวันละ 1 ครั้ง ส่วนใหญ่จะเช็ดหลังจากป้อนข้าว แต่กลางคืนไม่ได้เช็ดให้ มะลิวัลย์ก็ใช้ผ้าเช็ดฟันให้ลูกเช่นกัน แต่เช็ดเวลาอาบน้ำ ต่อมาอีก 6 เดือน ฟันหลังเริ่มขึ้น มะลิวัลย์บอกว่าเช็ดไม่ได้แล้วเพราะมีฟันหลายซี่แล้ว (มีฟันเกือบเต็มปาก) มะลิวัลย์จึงเริ่มแปรงฟันให้ลูก ส่วนเยาวภาไม่ค่อยมีเวลาดูแลสุขภาพช่องปากลูกมากนัก เพราะเหนื่อยล้าจากการทำงานหนัก จึงเช็ดฟันให้ลูกเฉพาะเมื่อเห็นฟันลูกเป็นคราบ โดยเช็ดเวลาอาบน้ำให้ และหัดให้ลูกแปรงฟันโดยให้ลูกใช้แปรงสีฟันของพี่สาว (อายุ 6 ขวบ) แปรงฟันเล่นด้วยตัวเอง และลูกก็ชอบแปรงฟัน เวลาเห็นพี่สาวทำก็จะทำตาม

3.2.2 การตรวจดูช่องปากเด็กและการพาเด็กไปพบทันตแพทย์

ช่วงที่แม่เกือบทุกคนตรวจดูช่องปากลูก คือ ช่วงที่ฟันเริ่มขึ้น แม่ส่วนใหญ่สามารถบอกได้ว่าเมื่อไหร่ที่ฟันลูกเริ่มขึ้น เปรียบเทียบได้ว่าฟันลูกขึ้นเร็วหรือช้ากว่าเด็กคนอื่น สิ่งที่แม่สังเกตได้ว่าฟันลูกเริ่มขึ้น คือ เหงือกจะมีลักษณะแข็งๆ นูนๆ และลูกจะมีอาการคันเหงือก สังเกตได้จากเวลากินนมแม่ก็จะกัดหัวนม หรือลูกชอบเอาลิ้นมาถูที่เหงือก แต่ก็มีบ้างเหมือนกันที่แม่บางคน

บอกว่าไม่ทราบ เช่น เอมอร์กับไมมูเนาะ เอมอร์บอกว่าไม่ได้สังเกต ส่วนไมมูเนาะบอกว่าทราบ เมื่อเห็นฟันโผล่ขึ้นมา ถ้าไม่โผล่ก็ไม่ทราบ หลังจากนั้นช่วงที่ฟันยังขึ้นไม่กี่ซี่ (เฉพาะฟันหน้า) แม่จะสนใจที่คอยนับดูฟันลูก สามารถบอกได้ว่าฟันลูกมีกี่ซี่ แต่เมื่อฟันกรามน้ำนมเริ่มขึ้นหรือขึ้นครบแม่จะไม่ได้นับว่าฟันลูกมีกี่ซี่ และส่วนใหญ่ไม่ทราบว่าฟันน้ำนมมีทั้งหมดกี่ซี่ บางคนเข้าใจว่ามี 32 ซี่เหมือนฟันผู้ใหญ่ สำหรับการตรวจดูฟันนั้น แม่ที่มีลูกฟันศุทราบว่าคุณเริ่มมีฟันศุเมื่อไหร่ โดยสังเกตจากลักษณะฟันที่เปลี่ยนไปดังที่กล่าวแล้ว

ในอดีตเมื่อเด็กปวดฟันทั้งคนไทยพุทธและไทยมุสลิมจะใช้สมุนไพรที่มีในท้องถิ่นรักษา เพราะในสมัยนั้นยังไม่มีโรงพยาบาล ยังไม่มีทันตแพทย์ ชาวบ้านจึงต้องพึ่งพาตนเอง ถ้าเป็นผู้ใหญ่ใช้วิธีเอาสมุนไพรต้มน้ำใส่เกลือให้เค็มแล้วอมหรือเอาสมุนไพรใส่ในรูฟันก็ได้ แต่เด็กใช้วิธีอมแบบผู้ใหญ่ไม่ได้ เพราะเด็กอมน้ำไม่เป็นจึงใช้วิธีใส่ยาในรูฟัน สมุนไพรที่คนไทยมุสลิมใช้ เช่น ขางข่อย ขอดเบื่องอามดำกับเกลือ แม่สามีของรอชียะบอกว่าใช้ยาหม่อง หรือยาเส้นก็ได้ใส่ในรูฟัน ส่วนสมุนไพรที่คนไทยพุทธใช้ เช่น เปลือกข่อยหรือรากข่อยขี้กับปูน แล้วใส่ในรูฟัน

ปัจจุบันแม่จะมีโรงพยาบาลและทันตแพทย์ แต่แม่ที่ทราบว่าลูกฟันศุแล้วนั้นยังไม่มีการพาไปพบทันตแพทย์เพื่อรักษาฟันศุ ได้แต่ปล่อยไว้เฉยๆ เพราะลูกยังไม่มีอาการปวดฟัน เช่น รุสนา ทราบว่าลูกเริ่มมีฟันศุเมื่อ 2 เดือนที่ผ่านมา ในทัศนะของรุสนาคิดว่าฟันน้ำนมเด็กก็จำเป็นต้องรักษา ถ้ามีเวลาสนใจดูแลก็ควรจะไปพบทันตแพทย์ แต่รุสนาไม่ได้คิดจะไปเพราะลูกไม่ได้ปวดฟัน รุสนาสังเกตว่าจากวันนั้นจนถึงวันนี้ฟันลูกไม่ได้ศุเพิ่มขึ้น ลูกยังไม่เคยร้องไห้เพราะปวดฟัน ยังคงกินทุกอย่างได้ตามปกติเช่นเดียวกับตอนที่ฟันยังไม่ศุ ไม่มีอะไรที่ลูกกลัวไม่ได้ ส่วนไมมูเนาะก็เป็นกลุ่มตัวอย่างอีกคนที่ลูกมีฟันศุหลายซี่ (รูปที่ 34)

รูปที่ 34 ช่องปากของลูกของไมมูเนาะ มีฟันหน้าบนและฟันกรามล่างซี่แรกศุ

ซึ่งไมมูเนาะเองก็ทราบ โดยบอกว่า บอกว่า “เสียข้างบน ข้างล่างไม่เสีย” และเข้าใจว่าที่ลูกฟันเสียเป็นเพราะกินนมแล้วไม่ดื่มน้ำตาม และไม่แปรงฟัน แต่ก็ไม่ได้คิดจะพาลูกไปหาหมอฟันเช่นกัน ไมมูเนาะไม่เคยพาลูกทั้ง 3 คน ไปหาหมอฟันเลยแม้แต่คนเดียว เพราะไมมูเนาะไม่ค่อยสนใจสุขภาพช่องปากลูกเท่าใดนัก ทราบได้จากไมมูเนาะไม่สนใจว่าตอนนี้ลูกมีฟันที่ซี่ และไม่แปรงฟันให้ลูกเพราะเวลาแปรงให้แล้วลูกร้องไห้ ไมมูเนาะจึงเกียจรำคาญ เลยปล่อยเลยตามเลย และอ้างว่าเหนื่อยจากการงาน เพราะนอกจากทำสวนยางแล้ว ไมมูเนาะยังรับซื้อข้าว (ยางพาราที่จับตัวเป็นก้อนแข็ง) และมะพร้าว ใส้รถไปขายที่ต่างอำเภออีกด้วย ซึ่งต้องพาลูกไปด้วยตลอด (รูปที่ 35) ทำให้แต่ละวันเวลาหมดไปกับการทำมาหากิน เป็นเหตุผลที่ไมมูเนาะใช้อ้างว่าไม่ค่อยได้ดูแลเรื่องสุขภาพช่องปากลูก ไมมูเนาะบอกว่า “แบบว่าไม่รู้ (จะ) สนใจ (ทำไม) งั้นหนา ยัง (มี) ที่ซี่กะเรื่องของมัน ไม่สนใจว่าที่ซี่...ไม่ ไม่ค่อยสนใจ (หัวเราะ) ไม่สนใจเพราะเหนื่อยการงาน”

รูปที่ 35 ครอบครัวไมมูเนาะ

คอรียะก็เป็นอีกคนหนึ่งที่ถูกมีฟันผุแล้ว แต่ก็ไม่ได้พาไปหาทันตแพทย์ เพราะลูกไม่ปวด กลุ่มตัวอย่างไทยพุทธที่ถูกฟันผุ คือ เอมอร ลูกมีฟันผุหลายซี่ เอมอรทราบว่าลูกฟันผุแต่ก็ไม่ได้พาไปรักษาเพราะลูกยังไม่ปวดฟัน เอมอรบอกว่าถ้าลูกปวดก็จะพาไป และให้เหตุผลว่าฟันน้ำนมหัก(ผุ)ไปก็มีฟันแท้ขึ้นมาขึ้นใหม่ได้

จะเห็นได้ว่าแม่ทุกคนที่เห็นฟันน้ำนมลูกผุแล้ว แต่ไม่มีใครพาลูกไปพบทันตแพทย์ เพราะลูกไม่มีอาการทุกข์ทรมานจากการปวดฟัน ลูกยังกินอาหารได้ตามปกติ แม่จึงปฏิบัติตนเมื่อลูกมีฟันผุไม่

ต่างจากเมื่อตอนลูกฟันยังไม่ผุ บางคนไม่ได้สนใจสุขภาพช่องปากลูกเพราะอ้างว่าเหนื่อยล้าจากหน้าที่การงาน และแม้ว่าแม่บางคนทราบดีว่าสาเหตุหนึ่งของฟันผุในเด็กเล็ก คือ การกินนมแล้วไม่ได้ดื่มน้ำตาม แต่พฤติกรรมการดูแลสุขภาพช่องปากของลูกนั้น ไม่ได้เป็นไปในทิศทางที่จะช่วยป้องกันฟันผุให้ลูก กลับปล่อยเลยตามเลย ไม่ได้สนใจการทำความสะอาดช่องปากของลูกเท่าใดนัก ปล่อยให้ลูกดูแลตัวเองตามประสาเด็ก ทำให้ลูกมีฟันผุหลายซี่ ทั้งที่อายุยังไม่ถึง 2 ขวบ

จากกระบวนการเลี้ยงดูเด็กที่กล่าวมาทั้งหมด สรุปได้ว่าทั้งแม่ไทยพุทธและไทยมุสลิมเลี้ยงลูกแบบธรรมชาติ แบบลูกทุ่ง ไม่เน้นสุขอนามัยมากเกินไป การประกอบอาชีพทำสวนยาง ทำให้แม่ไม่มีเวลาดูแลลูกช่วงเช้ามีด - โกลีเที่ยง ผู้สูงอายุจึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการดูแลเด็กในช่วงที่แม่ไปสวนยาง การเลี้ยงลูกแบบให้ช่วยเหลือตนเองและไม่เคร่งครัดกับการกินอาหารว่างของเด็ก ประกอบกับสภาพแวดล้อมที่มีร้านค้าอยู่ใกล้บ้าน ทำให้เด็กเดินไปซื้อขนมกินเองตั้งแต่ยังเล็ก ค่าขนม วันละ 30-40 บาท นอกจากนั้นเด็กยังได้กินขนมจากพี่น้องและญาติๆ ที่นำขนมเข้าบ้าน หรือพาเด็กไปเที่ยวและซื้อขนมให้เด็กกิน โดยพบว่า เด็กกินขนมมากกว่าวันละ 3 ครั้ง โดยกินตั้งแต่เช้าจนค่ำ แม่ควบคุมการกินขนมของลูกได้ยาก อีกทั้งยังมีรถขายนมเข้าไปขายถึงในหมู่บ้าน ทำให้เด็กสามารถเข้าถึงทั้งขนมและนมเปรี้ยว รวมทั้งนมปรุงแต่งรสต่างๆ ได้ง่าย

การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ระหว่างไทยพุทธและไทยมุสลิมต่างกันเล็กน้อย คือ แม่ไทยพุทธให้ลูกกินนมแม่ 20 วัน - 5 เดือน ส่วนแม่ไทยมุสลิมให้กินจนถึง 2 ปี หรือจนกว่าเด็กจะเลิกเอง ส่วนแบบแผนการให้นมที่เหมือนกัน คือ หิวเมื่อไหร่ให้กินเมื่อนั้น ไม่ได้ดื่มน้ำตาม และมีความเชื่อที่เหมือนกัน คือ “นมข้างขวาเป็นเยื่อ ข้างซ้ายเป็นน้ำ” ส่วนการให้นมผสมนั้นมีแบบแผนที่เหมือนกันทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิม คือ ให้กินจนกว่าเด็กจะเลิกกินนมไปเอง หิวเมื่อไหร่ให้กินเมื่อนั้น และแม่เห็นความสำคัญของการให้ลูกดื่มน้ำตามหลังดื่มนมมากกว่านมแม่ แต่จะให้เด็กดื่มน้ำตามในช่วงกลางวันมากกว่ากลางคืน

การให้อาหารมือหลักนั้น พบว่าไม่แตกต่างกันระหว่างไทยพุทธและไทยมุสลิม คือ เริ่มให้กินเมื่ออายุ 1 ขวบ แต่พบว่า เด็กอายุ 1-2 ขวบ ไม่ค่อยกินข้าว ยังกินนม เป็นอาหารหลัก ส่วน เด็กอายุ 2-3 ขวบ กินข้าวน้อยเพราะอึดขนมทั้งวัน ด้านการดูแลสุขภาพช่องปากนั้น พบว่า ทั้งแม่ไทยพุทธและไทยมุสลิมทราบว่าควรเริ่มดูแลฟันให้ลูกตั้งแต่ฟันเริ่มขึ้น เริ่มให้เด็กใช้แปรงสีฟันเมื่อฟันหน้าขึ้นเต็มทุกซี่ หรือ ฟันหลังเริ่มขึ้น และคิดว่าลูกควรแปรงฟันเองได้เมื่ออายุ 2 ขวบ ส่วนการพาเด็กไปพบทันตแพทย์นั้น ทั้งแม่ไทยพุทธและไทยมุสลิมจะพาไปเมื่อลูกมีอาการปวดฟันหรือปวดเหงือก ด้วยเหตุผลของแม่ไทยพุทธ คือ ฟันน้ำนมหลุด ก็มีฟันแท้มาแทนที่ฟันหน้าจะไม่สวย และเหตุผลของแม่ไทยมุสลิม คือ ลูกไม่ปวดฟัน ลูกกินได้เหมือนปกติ และไม่สนใจเพราะทำงานเหนื่อย

จะเห็นได้ว่ากระบวนการเลี้ยงดูเด็กที่กล่าวมาทั้งหมด มีเงื่อนไขต่างๆเข้ามาเกี่ยวข้อง การเลี้ยงดูเด็กในอดีตและปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ยังคงเดิมบ้าง ตามสภาพของบริบทของชุมชนและบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้ก็ยังมีเงื่อนไขอื่นๆอีกหลายอย่างที่ส่งผลต่อกระบวนการเลี้ยงดูเด็ก ดังจะได้กล่าวถึงรายละเอียดในบทที่ 6